

3 Functiewoorden

Overzicht

Taalaspecten	Groep 4	Groep 5	Groep 6
3.1 Lidwoorden	bepaald (de en het)	–	–
3.2 Voorzetsels	plaatsaanduidend	plaatsaanduidend; richtingaanduidend; tijdaanduidend en overig	plaatsaanduidend; richtingaanduidend; tijdaanduidend en overig
3.3 Vraagwoorden	vragende voornaam- woorden (wie, wat); vragend telwoord (hoeveel); vragende bijwoorden (hoe, waar, wanneer); vragend voornaamwoordelijk bijwoord (waarom)	vragende voornaam- woorden (wie, wat, welk(e)); vragend telwoord (hoeveel); vragende bijwoorden (hoe, waar, wanneer); vragende voornaamwoordelijke bijwoorden (waarom, waarachter, waarover e.d.)	–
3.4 Voegwoorden	–	nevenschikkend (en, maar, dus, want); onderschikkend (omdat, terwijl)	nevenschikkend (en, maar, dus, want, of); onderschikkend (of, omdat, terwijl, toen, als, wanneer, hoewel, aangezien, voordat, nadat, totdat, doordat, zodat)

3.1 Lidwoorden

didactische aanwijzingen groep 4

In groep 4 komen de bepaalde lidwoorden: 'de' of 'het' aan de orde. De vrouwelijke en mannelijke zelfstandige naamwoorden krijgen in het enkelvoud het lidwoord 'de', de onzijdige zelfstandige naamwoorden 'het'. Hier is geen regel voor; er zijn dus geen handreikingen te geven om leerlingen te helpen bij het kiezen van het juiste lidwoord. U kunt de leerlingen er wel op wijzen dat sommige woorden 'de' ervoor krijgen en andere woorden 'het'. Door het juiste lidwoord bij een zelfstandig naamwoord in het enkelvoud in het alledaagse taalgebruik regelmatig te horen en te lezen, kunnen de leerlingen de juiste combinatie leren. Voor het lidwoord bij een verkleinwoord en bij een zelfstandig naamwoord in het meervoud zijn wel regels te geven.

U kunt de leerlingen de volgende regels aanbieden bij de bespreking van dit taalaspect:

de of het

- Bij sommige woorden komt er in het enkelvoud 'de' voor en bij andere woorden 'het'.
- Voor een verkleinwoord in het enkelvoud kan nooit 'de' staan, alleen het.
- Een de-woord of een het-woord krijgt in het meervoud altijd de ervoor.

Om met de regels te kunnen werken, moeten de leerlingen eerst vertrouwd zijn met de begrippen:

- enkelvoud en meervoud;
- verkleinwoord.

Zie bijlage 1 voor de uitleg hiervan.

De regels betreffen alleen de keuze 'de' of 'het'. Zelfstandige naamwoorden hoeven in zinnen natuurlijk niet altijd in combinatie met een lidwoord voor te komen. In het enkelvoud kan het zelfstandig naamwoord ook vooraf worden gegaan door 'een', 'deze' of 'die' en soms is de plaats van het lidwoord 'leeg' (bijvoorbeeld: Dat is ____ heet water!). Het meervoud van een zelfstandig naamwoord kan ook vooraf worden gegaan door 'deze' of 'die' en ook in het meervoud hoeft de plaats van het lidwoord niet gevuld te zijn (bijvoorbeeld: Ik ga ____ boodschappen doen.). Het is raadzaam de leerlingen er nadrukkelijk op te wijzen dat de regels alleen gelden voor de keuze tussen 'de' en 'het'. Het is de bedoeling dat u de eerste regel bespreekt door de leerlingen te laten zien dat sommige zelfstandige naamwoorden 'de' en andere 'het' ervoor krijgen. Vervolgens behandelt u de twee laatste regels door van de woorden verkleinwoorden te maken respectievelijk de woorden in het meervoud te zetten. Bij 'oefenvormen' zijn alleen oefeningen opgenomen waarin de laatste twee regels moeten worden toegepast.

- Het bepaald lidwoord: 'de' of 'het'

U schrijft de regels van tevoren bovenaan op het bord.

Onder de regels schrijft u:

enkelvoud

geen verkleinwoord

de-woorden

het-woorden

U zegt:

'We gaan het hebben over 'de' of 'het'. (Wijs op de kop boven de regels. Lees de eerste regel voor.) Soms moet je kiezen of er voor een woord 'de' moet komen of 'het'. Ik zal een voorbeeld van een 'de-woord' en van een 'het-woord' geven.'

U schrijft de volgende woorden (op ongelijke regelhoogte) op het bord respectievelijk onder 'de-woorden' en 'het-woorden':

school

schrift

U zegt:

'Voor het woord 'school' kun je 'de' zetten: het is 'de school'. (U schrijft 'de' met een andere kleur voor 'school'.) Voor het woord 'schrift' kun je 'het' zetten: het is 'het schrift'. (U schrijft 'het' met een andere kleur voor 'schrift'.) We gaan een rijtje maken met 'de-woorden' en een rijtje met 'het-woorden'.

U bespreekt op dezelfde wijze de volgende woorden:

pen

potlood

tas

bord

Schrijf er overal 'de' of 'het' voor met een andere kleur.

- 'het' voor een verkleinwoord

U leest de tweede regel voor.

U zegt:

'De woorden die al op het bord staan (wijs ze aan) zijn geen verkleinwoorden. Dat staat ook boven de rijtjes: geen verkleinwoord. We gaan van deze woorden verkleinwoorden maken. Als je van een woord een verkleinwoord maakt, kan er alleen 'het' voor gezet worden, nooit 'de'.'

U schrijft ter hoogte van 'geen verkleinwoord' rechts van de twee gemaakte rijtjes:

verkleinwoord

U schrijft daaronder ter hoogte van 'de-woorden' en 'het-woorden':

altijd het-woorden

U vervolgt met:

'Als je dus van 'school' (wijs aan) een verkleinwoord maakt, komt er altijd 'het' voor.'

U schrijft onder 'altijd het-woorden':

schooltje

Onderstreep -tje en schrijf vervolgens 'het' ervoor met een andere kleur.

U bespreekt op dezelfde wijze:

schriftje, pennetje, potloodje, tasje en bordje

Onderstreep telkens de verkleiningsuitgang en schrijf 'het' met een andere kleur ervoor.

- 'de' voor meervoud

U leest de derde regel voor.

U zegt:

'Als ik deze woorden (wijs alle woorden in het enkelvoud aan) in het meervoud zet, komt er altijd 'de' voor.'

U schrijft ter hoogte van 'enkelvoud' rechts van de drie gemaakte rijtjes:

meervoud

U schrijft daaronder:

geen verkleinwoord

altijd 'de' ervoor

verkleinwoord

altijd 'de' ervoor

U vervolgt met:

'Als je dus het woord 'school' (wijs aan) in het meervoud zet, komt er altijd 'de' voor, nooit 'het'.'

Schrijf onder 'altijd 'de' ervoor' in de rij 'geen verkleinwoord':

scholen

Onderstreep -en en schrijf 'de' met een andere kleur ervoor.

U vervolgt met:

'Als ik van 'schooltje' meervoud maak, komt er dus ook 'de' voor.'

Schrijf naast 'de scholen' onder 'verkleinwoord':

– de schooltjes

Onderstreep -s en schrijf 'de' met een andere kleur.

U bespreekt op dezelfde wijze:

schriften – schriftjes; pennen – pennetjes, potloden – potloodjes; tassen – tasjes;

borden – bordjes

Onderstreep telkens de meervoudsuitgang en schrijf 'de' met een andere kleur ervoor.

* Regelschrift: de of het

de of het

- Bij sommige woorden komt er in het enkelvoud 'de' voor en bij andere woorden 'het'.
- Voor een verkleinwoord in het enkelvoud kan nooit 'de' staan, alleen het.
- Een de-woord of een het-woord krijgt in het meervoud altijd de ervoor.

enkelvoud

geen verkleinwoord

de-woorden

de school

het schrift

de pen

het potlood

de tas

het bord

verkleinwoord

altijd het-woorden

het schooltje

het schriftje

het pennetje

het potloodje

het tasje

het bordje

meervoud

geen verkleinwoord

altijd 'de' ervoor

de scholen

de schriften

de pennen

de potloden

de tassen

de borden

verkleinwoord

altijd 'de' ervoor

de schooltjes

de schriftjes

de pennetjes

de potloodjes

de tasjes

de bordjes

oefenvormen groep 4

Visuele oefeningen

- Het bepaald lidwoord invullen bij verkleinwoorden en meervouden
De leerlingen hebben een blad voor zich met woorden. Ze moeten op de streep 'het' voor het verkleinwoord en 'de' voor het meervoud invullen.

U zegt:

'Op je blad staan woorden. Kijk naar de eerste rij. Daar staat al 'de' of 'het' voor. Van die 'de-' of 'het-woorden' zijn verkleinwoorden gemaakt. Die staan in de tweede rij. Bij de tweede rij moet je er nog 'de' of 'het' voor schrijven. In de derde rij zie je het woord of het verkleinwoord daarvan in het meervoud staan. Bij de derde rij moet je er ook nog 'de' of 'het' voor schrijven. Je moet dus op elke streep 'de' of 'het' invullen. Bij de eerste regel is het al voorgedaan.'

Schrijf 'de' of 'het' op de streep

enkelvoud			meervoud	
geen verkleinwoord	verkleinwoord		geen verkleinwoord	verkleinwoord
de pan	<u>het</u> pannetje		<u>de</u> pannetjes	
het bed	<u> </u> bedje		<u> </u> bedden	
het hok	<u> </u> hokje		<u> </u> hokken	
de bal	<u> </u> balletje		<u> </u> balletjes	
de la	<u> </u> laatje		<u> </u> laden	
het nest	<u> </u> nestje		<u> </u> nesten	
de vos	<u> </u> vosje		<u> </u> vosjes	
de trui	<u> </u> truitje		<u> </u> truitjes	

- Het bepaald lidwoord invullen in zinsverband bij verkleinwoorden en meervouden
De leerlingen hebben een blad voor zich met zinnen. Ze moeten op de streep 'het' voor een verkleinwoord en 'de' voor een meervoud invullen.

U zegt:

'Op je blad staan zinnen. Schrijf in de zinnen telkens op de streep 'de' of 'het'. Bij de eerste zin is het al voorgedaan.'

- 1 Heb jij de ramen vandaag gelapt?
- 2 Hanna pakte de oude poppe bij haar arm vast.
- 3 Marian blies hard op de fluitje.
- 4 Ze zette de beertjes op een rij.
- 5 Mijn moeder speelde met de treinen van mijn opa.
- 6 Otto maakte een toren van de blokjes.
- 7 Op de blaadje tekende hij een gezicht.
- 8 Doe de lampje op tafel even aan!
- 9 Zij schoven de tafels tegen elkaar aan.
- 10 Vera ging op de bankje in de zon zitten.

U kunt een soortgelijke oefening geven waarbij het lidwoord en het zelfstandig naamwoord gescheiden zijn door een bijvoeglijk naamwoord. Wijs de leerlingen hier dan wel op en onderstreep eventueel het zelfstandig naamwoord.

verwijzingen groep 4

In de methoden waarnaar we verwijzen, wordt aan dit taalaspect geen aandacht besteed.

3.2 Voorzetsels

Opmerkingen vooraf:

- De voorzetsels zijn in te delen in:
 - plaatsaanduidende voorzetsels, bijvoorbeeld: op de tafel;
 - richtingaanduidende voorzetsels, bijvoorbeeld: door de hoepel;
 - tijdsaanduidende voorzetsels, bijvoorbeeld: over twee uur;
 - overige voorzetsels; in deze 'restgroep' zitten onder andere de vaste voorzetsels bij werkwoorden, bijvoorbeeld: herinneren aan.
- De voorzetsels die in de didactische aanwijzingen aan de orde komen, staan in de 'Wenselijke woordenschat en feitelijke frequenties' (Krom, 1990). De verwervingsleeftijd ligt normaal gesproken tussen het vierde en zevende levensjaar.

didactische aanwijzingen groep 4

In groep 4 komen alleen de plaatsaanduidende voorzetsels aan de orde.

Het gaat om de volgende plaatsaanduidende voorzetsels:

aan	buiten	onder	tegen
achter	in	op	tegenover
bij	langs	over	tussen
binnen	naast	rond (om ... heen)	voor
boven	om	rondom	voorbij

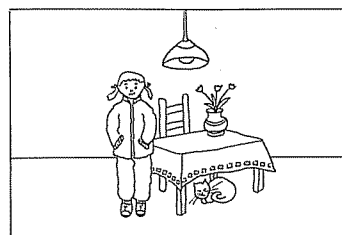
U kunt de betekenis van deze voorzetsels duidelijk maken aan de hand van drie tekeningen. De tekeningen zijn in bijlage 3 opgenomen. U kunt voor de leerlingen kopieën maken.

● Plaatsaanduidende voorzetsels

Aan de hand van de tekening, die u overneemt op het bord, kunt de volgende voorzetsels uitleggen: boven, achter, over, onder, op, naast en bij.

Boven de tekening schrijft u:

waar?

U schrijft op elke plaats in de tekening het voorzetsel + de tafel:

bij de lamp schrijft u:	boven	de tafel
bij de stoel schrijft u:	achter	de tafel
bij het kleed schrijft u:	over	de tafel
bij de poes schrijft u:	onder	de tafel
bij de vaas schrijft u:	op	de tafel
bij het kind schrijft u:	naast	de tafel
	bij	de tafel

Schrijf de voorzetsels met een andere kleur.

Vervolgens schrijft u onder de tekening:

boven de tafel
 achter de tafel
 over de tafel
 onder de tafel
 op de tafel
 naast de tafel
 bij de tafel

Schrijf ook hierbij het voorzetsel met een andere kleur.

U zegt:

'De woorden met een andere kleur zijn woorden die je gebruikt om te zeggen waar iets of iemand is. (U wijst op de voorzetsels en op 'waar'.) Ik heb de plaats er overal bijgeschreven. Als je goed naar deze tekening kijkt, kun je de zinnen afmaken. Het eerste stukje van de zin heb ik al opgeschreven. 'Boven de tafel' is het eerste stukje. (U wijst op de tekening.) Nu maak ik er een zin van: 'Boven de tafel hangt een lamp.'

U schrijft achter 'boven de tafel', onder de tekening:
 hangt een lamp.

U kunt op dezelfde wijze de leerlingen steeds een zin laten maken die begint met de gegeven voorzetselgroep. Schrijf dan het vervolg van de zin erachter.

Het is raadzaam om bij 'naast' en 'bij' op het betekenisverschil te wijzen:

naast = aan de zijkant van

bij = in de buurt van.

Het verschil tussen 'naast' en 'bij' kunt u eventueel nog meer verduidelijken door de plaats die deze voorzetsels kunnen aanduiden, concreet te laten zien. U zet dan een stoel 'bij' de tafel en duidelijk 'naast' de tafel. U wijst dan op de plekken waarmee 'bij' wordt aangeduid (overal in de buurt van de tafel) en 'naast' (links en rechts van de korte kant van de tafel, een klein stukje ervan af).

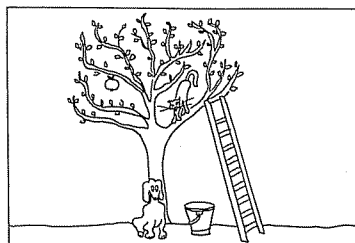
Op dezelfde wijze kunt u de volgende voorzetsels bespreken:

aan, in, voor, tegen, en tussen

U kunt daarvoor de volgende tekening op het bord overnemen.

Schrijf boven de tekening weer:

waar?

U schrijft op elke plaats in de tekening het voorzetsel + de plaats:

bij de appel schrijft u:	aan	de tak
bij de poes schrijft u:	in	de boom
bij de hond schrijft u:	voor	de boom
bij de ladder schrijft u:	tegen	de boom
bij de emmer schrijft u:	tussen	de boom en de ladder

De voorzetsels schrijft u weer met een andere kleur.

Onder de tekening komt te staan:

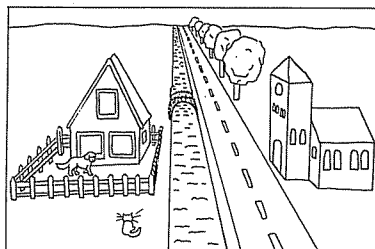
aan de tak
in de boom
voor de boom
tegen de boom
tussen de boom en de ladder

Ook hier schrijft u de voorzetsels met een andere kleur.

U kunt op dezelfde wijze als bij de eerste tekening de leerlingen steeds een zin laten maken die begint met de gegeven voorzetselgroep. Schrijf dan het vervolg van de zin erachter.

Ten slotte kunt u aan de hand van de onderstaande tekening de volgende voorzetsels bespreken: om, rond, rondom, binnen, buiten, tegenover, voorbij en langs. Schrijf boven de tekening weer:

waar?

U schrijft op elke plaats in de tekening het voorzetsel + de plaats:

bij het hek schrijft u:

om	het huis
rond	het huis
rondom	het huis

bij de hond schrijft u:

binnen het hek

bij de poes schrijft u:

buiten het hek

bij de kerk schrijft u:

tegenover het huis

bij de brug schrijft u:

voorbij het huis

bij de bomen schrijft u:

langs de weg

De voorzetsels schrijft u weer met een andere kleur.

U schrijft onder de tekening:

om
rond
rondom
binnen het hek
buiten het hek
tegenover het huis
voorbij het huis
langs de weg

Ook hier schrijft u de voorzetsels met een andere kleur.

U laat op dezelfde wijze als bij de eerste tekening de leerlingen steeds een zin maken die begint met de gegeven voorzetselgroep. U schrijft het vervolg van de zin er dan achter.

U wijst er bij 'om', 'rond' en 'rondom' op dat deze woorden hetzelfde betekenen. Alle drie geven ze dezelfde plaats aan.

* Regelschrift: plaatsaanduidende voorzetsels

Laat de leerlingen de voorzetselgroepen in de gekopieerde tekeningen schrijven (zie bijlage 3) of zet deze er voor het kopiëren zelf in. De tekeningen kunt u in het regelschrift laten plakken. Laat de zinnen er onder schrijven.

didactische aanwijzingen groep 5 en 6

In groep 5 en 6 komen behalve de plaatsaanduidende voorzetsels, ook de richtingaanduidende, tijdsaanduidende en overige voorzetsels aan de orde. De plaatsaanduidende voorzetsels zijn besproken bij groep 4.

● Richtingaanduidende voorzetsels

Opmerkingen vooraf:

- Er zijn voorzetsels die zowel plaatsaanduidend als richtingaanduidend kunnen worden gebruikt. Het betreft de voorzetsels: *aan, door, in, langs, om, op, over, rond, rondom* en *voorbij*.
- In de Algemene Nederlandse Spraakkunst worden bovengenoemde woorden achterzetsels genoemd als ze achteraan staan in een woordgroep en voorkomen in combinatie met een werkwoord van beweging (bijvoorbeeld: *Hij loopt mijn huis voorbij*.) In dit Hulpboek maken we geen onderscheid tussen voor- en achterzetsels.
- De betekenis van de genoemde voorzetsels verschilt bij plaatsaanduiding niet veel van richtingaanduiding. Vergelijk bijvoorbeeld: 'er steekt een spijker door de plank' (plaatsaanduidend) en 'de leeuw springt door de hoepel' (richtingaanduidend). De richtingaanduidende voorzetsels die niet plaatsaanduidend kunnen zijn en die voorkomen in de 'Wenselijke woordenschat en feitelijke frequenties' (Krom, 1990) zijn: *naar* en *tot*.

U schrijft vooraf op het bord:

waarheen? van ... naar ...

Alle mensen gingen aan boord van het schip.
De leeuw springt door de hoepel.
In het zwembad dook Henk meteen in het water.
De meester loopt van school naar huis.
Ik spring van het muurtje op de grond.
Hij loopt over de brug.
Zij liep tot het eind van de straat mee.
Bob liep mijn huis voorbij.

Schrijf de voorzetsels, die hierboven onderstreept zijn, met een andere kleur.

U zegt:

'In deze zinnen zie je woorden met een andere kleur staan. Zo'n woord plus wat erachter of ervoor staat, vertelt waarheen iets of iemand gaat. (Wijs op 'waarheen? van ... naar ...') Elke zin kun je tekenen. Je kunt een kruisje zetten op de plaats die bij 'van' hoort en een kruisje bij de plaats die bij 'naar' hoort. Ik zal dat bij de eerste zin laten zien.'

U tekent schematisch een schip in het water met een loopplank. Zet een kruisje op de wal.

U leest de eerste zin voor.

U zegt dan:

'Alle mensen staan hier. (U wijst het kruisje aan.) Ze gaan aan boord van het schip. (Zet een kruisje op het schip.) Ze gaan dus van hier (wijs het eerste kruisje aan) naar daar (wijs het tweede kruisje aan). Aan boord van het schip gaan, betekent dus, dat ze daar (wijs het tweede kruisje aan) naar toe gaan.'

Maak een stippellijn van het eerste kruisje naar het tweede, eindigend met een pijl. Schrijf naast de stippellijn 'aan boord gaan'. Schrijf het voorzetsel met een andere kleur.

U vervolgt met:

'Nu heb ik de eerste zin getekend. Bij de andere zinnen gaan we dat ook doen.'

Teken de tweede zin, dat wil zeggen: teken een hoepel (een beetje een zijaanzicht). Zet een kruisje aan de ene kant van de hoepel. Lees de tweede zin voor.

U zegt dan:

'De leeuw springt dus van hier naar daar. (Zet een kruisje aan de andere kant van de hoepel. Maak een stippellijn waarmee u beide kruisjes verbindt, door de hoepel heen, met een pijl naar het tweede kruisje toe.) Of van hier naar daar.' Wijs respectievelijk het tweede en daarna het eerste kruisje aan. Zet de pijl ook aan het eind van de stippellijn bij het eerste kruisje.

Schrijf naast de stippellijn 'door de hoepel'. Schrijf het voorzetsel met een andere kleur.

U bespreekt op dezelfde wijze de andere zinnen.

U vervolgt met:

'Dan zijn er ook nog woorden waarmee je antwoord geeft op de vragen: waarlangs of waaromheen.'

U schrijft onder de zinnen op het bord:

waarlangs?

U zegt:

'Ik zal een voorbeeld geven. Je gebruikt dan altijd het woord 'langs'.'

U schrijft onder 'waarlangs':

Ik loop langs de sloot.

Schrijf 'langs' weer met een andere kleur.

U vervolgt met:

'Het woord met een andere kleur plus wat erachter staat, geeft antwoord op de vraag 'waarlangs'. Waarlangs loop ik? Langs de sloot. Deze zin kan ik ook tekenen.'

U tekent schematisch een sloot en zet er een stippellijn langs. Schrijf ernaast, het voorzetsel met een andere kleur:

langs de sloot

Tenslotte bespreekt u 'waaromheen'. U schrijft op het bord:

waaromheen?

U vervolgt met:

'Ik zal weer een voorbeeld geven. Je gebruikt dan altijd de woorden 'om', 'rond' of 'rondom'.

U schrijft onder 'waaromheen':

Boris loopt

om
rond
rondom

 het meer.

Schrijf 'om', 'rond' en 'rondom' weer met een andere kleur.

U vervolgt met:

'Waaromheen loopt Boris? Om het meer of rond het meer of rondom het meer. 'Om', 'rond' en 'rondom' betekenen dus hetzelfde.'

Eventueel kunt u de leerlingen er nog op wijzen dat 'om het meer heen' ook goed is en hetzelfde betekent.

Bij deze zin tekent u schematisch een meer en zet er een stippellijn omheen. Schrijf ernaast, de voorzetsels weer met een andere kleur:

om
rond
rondom

het meer

* Regelschrift: richtingaanduidende voorzetsels

waarheen? van ... naar ...

Laat de leerlingen de tekeningetjes natekenen of laat kopieën van de tekeningetjes in het schrift plakken en laat de voorzetselbepalingen er overal bij schrijven.

waarlangs?

Laat de leerlingen het tekeningetje natekenen of een kopie van het tekeningetje in het schrift plakken en laat de voorzetselbepaling erbij schrijven.

waaromheen?

Laat de leerlingen het tekeningetje natekenen of een kopie van het tekeningetje in het schrift plakken en laat de voorzetselbepalingen erbij schrijven.

• Tijdaanduidende voorzetsels

Opmerking vooraf:

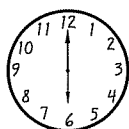
- Vaste voorzetselcombinaties, zoals 'aan het eind van' (de middag), komen niet aan de orde.

De zinsdelen met een tijdaanduidend voorzetsel geven aan wanneer iets plaatsvond. De meeste voorzetsels kunnen met behulp van een klok worden uitgelegd: om, over, na, vanaf, tegen, bij, voor, tot, rond en tussen. Voorwaarde is wel dat de leerlingen kunnen klokkijken.

De voorzetsels: binnen, in, met, onder op en over zijn niet met een klok uit te leggen. Woordgroepen ingeleid door één van deze voorzetsels kunt u bespreken door voorbeelden te geven van de meest voorkomende.

U schrijft en tekent het volgende vooraf op het bord:

wanneer precies?

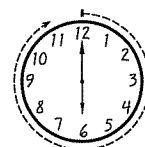

om zes uur

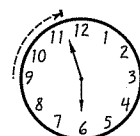
wanneer ongeveer?

over zessen
na zes uur
na zessen

vanaf zes uur
vanaf zessen

tegen zes uur
tegen zessen
bij zessen

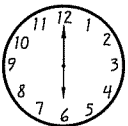
voor zes uur
voor zessen
tot zes uur

rond zes uur
rond zessen

tussen vijf en zes uur

De onderstreepte voorzetsels schrijft u weer met een andere kleur.

U zegt:

'Hier staan woorden om aan te geven wanneer precies of ongeveer iets is of was. (U wijst op 'wanneer precies?' en 'wanneer ongeveer?'.) Ik heb er klokken bij getekend. Kijk maar eens naar de eerste klok. 'Om zes uur' betekent: om zes uur precies. Daarom heb ik de klok op zes uur getekend.

Kijk nu naar de tweede klok. Met 'over zessen' zeg je hoe laat het ongeveer is. 'Over zessen' betekent dat het zes uur is geweest. Bijvoorbeeld: één minuut over zes of kwart over zes of half zeven. Daarom staan die stippeltjes met die pijl daar (wijs aan). Als de grote wijzer bijvoorbeeld hier (wijs de plaats van de één op de klok aan) of hier (wijs de plaats van de twee op de klok aan) of hier (wijs de plaats van de acht aan) staat, dus op elke plek van de stippellijn, kun je 'over zessen', 'na zes uur' of 'na zessen' zeggen (wijs telkens de woordgroepen in het schema aan).

Op deze manier kunt u alle tijdaanduidende voorzetsels aan de hand van de klokken bespreken.

U kunt het bovenstaande herhalen met bijvoorbeeld een klok op twee uur. Laat de leerlingen dan zelf de passende voorzetsels zoeken bij de gemarkeerde tijd op de klokken.

Vervolgens kunt u de tijdbepalingen behandelen die niet met een klok zijn uit te leggen.

U schrijft vooraf bovenaan op het middenbord:

wanneer ongeveer?

Daaronder schrijft u de voorzetsels + woordgroepen. De voorzetsels schrijft u weer met een andere kleur.

binnen	+	een uur / een week / een drie dagen / vier maanden /
in	+	de maand januari / februari / de vakantie het jaar 1991 / 1992 /
met	+	de feestdagen Kerstmis / Pasen /

op + maandag / dinsdag /
de eerste dag /
Kerstavond
dat moment / dit ogenblik

onder + de les
schooltijd
.....

over + een poosje
twee uur / drie dagen /
een week / een jaar /

U zegt:

'Elk woord met een andere kleur plus wat er achter staat, geeft antwoord op de vraag 'wanneer ongeveer' (wijs de kop 'wanneer ongeveer' aan). Ik zal een voorbeeld geven.'

U schrijft op een zijbord:

Wanneer ben je ongeveer terug?
Ik ben binnen een uur terug.

Schrijf 'binnen' met een andere kleur.

U leest de vraag en het antwoord voor.

Wijs dan op 'binnen' + 'een uur' in het schema en onderstreep op het zijbord: binnen een uur.

U vervolgt met:

'Binnen een uur' betekent dat het minder dan een uur duurt. 'Ik ben binnen een uur terug' betekent dus dat ik minder dan een uur wegblijf. Nog een voorbeeld.'

U schrijft op het zijbord:

Wanneer belt hij mij op?
Hij belt mij binnen een week op.

Schrijf 'binnen' met een andere kleur.

U leest de vraag en het antwoord voor.

Wijs dan op 'binnen' + 'een week' in het schema en onderstreep op het zijbord: binnen een week.

U vervolgt met:

'Binnen een week' betekent dat het minder dan een week duurt. Het duurt minder dan een week dat hij mij belt. Dus met 'binnen' (wijs op 'binnen' in het schema) plus 'een uur' (wijs 'een uur' aan in het schema) of 'binnen' (wijs op 'binnen' in het schema) plus 'een week' (wijs 'een week' aan in het schema) vertel je dat het minder lang duurt dan een uur (wijs 'een uur' aan in het schema) of een week (wijs 'een week' aan in het schema). Er staan hier puntjes (wijs de puntjes aan in het schema na 'een week') omdat je ook nog andere dingen kunt bedenken na 'binnen'.'

U schrijft op het zijbord:

binnen een ...

U vervolgt met:

'Op de stippeltjes kan ik bijvoorbeeld 'dag' invullen. (Schrijf op de stippeltjes 'dag'.)
'Binnen een dag' betekent dus dat het minder dan een dag duurt. Maar ik kan ook 'maand' invullen (veeg 'dag' uit en vul 'maand' in). 'Binnen een maand' betekent dus dat het minder dan een maand duurt.'

Op dezelfde wijze kunt u de andere voorzetselbepalingen, ingeleid door 'binnen', bespreken. U kunt daarvoor de volgende zinnen gebruiken:

Ik ben binnen drie dagen jarig.
Hij komt binnen vier maanden naar Nederland.

Op de stippeltjes kunt u bijvoorbeeld invullen:
twee uur
zes weken

Op dezelfde wijze kunt u de overige voorzetselbepalingen bespreken. U kunt de leerlingen zinnen laten maken. U schrijft de voorzetselbepaling op het bord, het voorzetsel met een andere kleur, en laat daarmee een zin maken.

* Regelschrift: tijdaanduidende voorzetsels

wanneer precies? / wanneer ongeveer?

U kunt de klokken met de markeringen kopiëren of laten natekenen en de voorzetselbepalingen erbij laten schrijven, de voorzetsels in een andere kleur.

wanneer ongeveer?

binnen	+	een uur / een week / een drie dagen / vier maanden /
in	+	de maand januari / februari / de vakantie het jaar 1991 / 1992 /
met	+	de feestdagen Kerstmis / Pasen /
op	+	maandag / dinsdag / de eerste dag / Kerstavond dat moment / dit ogenblik
onder	+	de les schooltijd
over	+	een poosje twee uur / drie dagen / een week / een jaar /

• Overige voorzetsels

Opmerkingen vooraf:

- Bij 'overige voorzetsels' zijn de volgende voorzetsels van belang:
 - 'aan' bij een meewerkend voorwerp;
 - 'voor' bij een belanghebbend voorwerp of een bepaling van belang;
 - 'door' bij een handelend voorwerp of een bepaling van causaliteit;
 - 'van' bij een bijvoeglijke bepaling;
 - 'als' bij een bepaling van gesteldheid;
 - bijna alle voorzetsels bij een voorzetselvoorwerp.
- Voorzetseluitdrukkingen (bijvoorbeeld: in de functie van, in het belang van) blijven buiten beschouwing.

De groep overige voorzetsels (met uitzondering van de voorzetsels die een voorzetselvoorwerp inleiden) kunt u bespreken aan de hand van voorbeelden. U stelt dan telkens de vraag die erboven staat en geeft het antwoord dat in de zin staat. De vraag komt boven de twee voorbeelden te staan. Schrijf de onderstreepte voorzetsels in de

voorbeelden met een andere kleur. Het is raadzaam het onderstaande vooraf op het bord over te nemen.

aan wie?

Ik geef het boek aan Carla.

Ik schrijf een brief aan mijn neef.

voor wie?

Dit boek is voor Carla.

Ik kocht een armband voor mijn moeder.

door wie of wat?

Dit boek is door een Engelsman geschreven.

We werden nat door de regen

van wie of wat?

Dat boek is van mij.

Verse melk van de koe is heel lekker.

als wat?

Als kind was hij erg druk.

Zij ging als elfje naar het feest.

U zegt:

'Boven elke twee zinnen heb ik een vraag geschreven. Om het antwoord te vinden in de zin moet je telkens goed kijken naar het woord dat ik met een andere kleur heb geschreven. Daar begint het antwoord op die vraag mee. (Lees de eerste zin voor.) Nu maak ik een vraag die met 'aan wie' begint. (Wijs op de kop: aan wie?)'

Schrijf rechts van de voorbeeldzin de vraag die erbij hoort:

Aan wie geef ik het boek?

Lees de vraag voor.

U vervolgt met:

'Aan Carla' is het antwoord in deze zin.'

Op dezelfde wijze kunt u alle zinnen behandelen. Schrijf telkens de vraag rechts van de voorbeeldzin. Laat de leerlingen zoveel mogelijk zelf het antwoord vinden op de vraag in de voorbeeldzin.

Eventueel kunt u nog voorzetsels behandelen die een voorzetselvoorwerp inleiden.

Enige opmerkingen vooraf:

- Voor de combinaties van werkwoorden en vaste voorzetsels zijn geen regels te geven. Door veel zinnen met voorzetselvoorwerpen te horen en te lezen, leren leerlingen welk voorzetsel bij een bepaald werkwoord hoort.
- De hierna volgende werkwoorden (twee als voorbeeld bij elk voorzetsel) krijgen in zinsverband altijd een voorzetselvoorwerp dat wordt ingeleid door het erbij genoemde voorzetsel. Deze werkwoorden komen voor in de 'Wenselijke woordenschat en feitelijke frequenties' (Krom, 1990). De verwervingsleeftijd ligt normaal gesproken tussen het vierde en vijfde levensjaar.
- De bespreking op deze wijze vereist voorkennis. De leerlingen moeten vertrouwd zijn met het begrip 'werkwoord'. Voor de uitleg hiervan wordt u verwezen naar bijlage 1. Bovendien moeten de leerlingen de werkwoorden kunnen vervoegen. De vervoeging van werkwoorden komt aan de orde in paragraaf 1.7.
- U kunt op dezelfde wijze andere, veel voorkomende werkwoorden met vaste voorzetsels bespreken.

U schrijft vooraf op het bord:

herinneren + aan
trekken

ophouden + met
trouwen

wachten + op
hopen

klagen + over
zeuren

houden + van
genieten

Schrijf de voorzetsels met een andere kleur.

U zegt:

'Ik heb hier allemaal werkwoorden opgeschreven (wijs de rij werkwoorden aan). De gekleurde woorden passen bij die werkwoorden. Ik zal een voorbeeld geven.'

U schrijft naast '+ aan':

Ik herinner jou ... je afspraak.

U vervolgt met:

'Op de puntjes moet 'aan' komen, want bij 'herinneren' hoort 'aan.'

Wijs op 'herinneren + aan' in het schema.

Op dezelfde wijze kunt u met de andere werkwoorden zinnen maken. U schrijft iedere keer het voorzetsel met een andere kleur op de puntjes. U kunt van de volgende zinnen gebruik maken:

Jos trekt aan het touw.
Hij houdt op met plagen.
Zij trouwt met haar buurman.
Mijn moeder wacht op mij.
Wij hopen op een prijs.
Mijn vader klaagt over rugpijn.
Hij zeurt over te weinig zakgeld.
Elsa houdt niet van spruitjes.
Hij geniet van een stuk taart.

* Regelschrift: overige voorzetsels

aan wie?

Ik geef het boek aan Carla.

Ik schrijf een brief aan mijn neef.

voor wie?

Dit boek is voor Carla.

Ik kocht een armband voor mijn moeder.

door wie of wat?

Dit boek is door een Engelsman geschreven.

We werden nat door de regen

van wie of wat?

Dat boek is van mij.

Verse melk van de koe is heel lekker.

als wat?

Als kind was hij erg druk.

Zij ging als elfje naar het feest.

herinneren trekken	+	aan
ophouden trouwen	+	met
wachten hopen	+	op
klagen zeuren	+	over
houden genieten	+	van

oefenvormen groep 4

Auditieve oefeningen

- Uitvoeren van opdrachten met plaatsaanduidende voorzetsels door alle leerlingen
Spreek de voorzetsels met nadruk uit en herhaal elke opdracht een keer.

U zegt:

'We gaan een spelletje doen. Ik zeg telkens wat je moet doen en waar. Jullie moeten het zonder iets te zeggen doen. Ik zal een voorbeeld geven. Ik zeg: leg één hand op tafel. Dan moeten jullie dus één hand op tafel leggen. Dus zo. (U legt één hand plat op uw tafel.) Nu jullie.'

Doe je hand onder je kin.
Houd je handen boven je hoofd.
Doe je duim in je mond.
Doe je handen op je hoofd.
Doe je handen achter je hoofd.
Doe je gezicht tussen je handen.
Doe je handen voor je ogen.

- Uitvoeren van opdrachten met plaatsaanduidende voorzetsels door één leerling
U geeft de volgende opdrachten telkens aan één leerling. U noemt steeds de naam van een kind en geeft de opdracht.

U zegt:

'Ik noem telkens een naam en zeg dan wat hij of zij moet doen.'

Ga tegen de muur staan.
Ga tegenover mij staan. (Let op: de leerling moet met zijn/haar gezicht naar u toe staan.)
Ga achter mij staan.
Ga voor mij staan.
Ga bij mijn tafel staan.

Vervolgens kunt een kringetje laten maken van bijvoorbeeld drie kinderen. U geeft dan nog de opdrachten:

Ga binnen de kring staan.
Ga buiten de kring staan.

Visuele oefeningen

- Het juiste plaatsaanduidende voorzetsel invullen
De leerlingen krijgen een blad voor zich met zinnen. Ze moeten aan de hand van de tekeningen in het regelschrift het juiste voorzetsel in elke zin invullen. Soms zijn er meer mogelijkheden.

U zegt:

'Op dit blad staan zinnen. In elke zin moet je één woord invullen. Je moet kiezen uit de woorden die erboven staan. Kijk goed naar de tekeningen in je schrift. Soms kun je een woord meer dan één keer gebruiken. Het eerste woord is al voorgedaan.'

Kies een woord en schrijf dat op de streep

tegen	in
boven	achter
rond	tegenover
over	op
voorbij	voor
onder	naast
langs	aan
binnen	tussen
buiten	bij

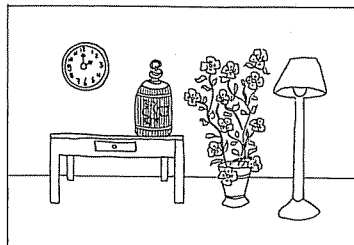
- 1 De poes ligt onder de tafel.
- 2 Wat hangt er de tafel? De lamp.
- 3 Er zitten bloemen de vaas.
- 4 Waar hangt de appel? de boom.
- 5 de hond en de ladder staat een emmer.
- 6 de tak zit een poes.
- 7 elke tak zitten veel blaadjes.
- 8 De hond zit de grond.
- 9 de boom staat ook een emmer.
- 10 Er is een brug de sloot.
- 11 de tuin staat een hek.
- 12 Er is een sloot de weg.
- 13 de overkant van de kerk staat een huis.
- 14 De hond is het hek.
- 15 De brug is het huis.

● Het juiste plaatsaanduidende voorzetsel invullen

De leerlingen krijgen een blad voor zich met een tekening en zinnen. Ze moeten het juiste voorzetsel in elke zin invullen. De tekening is in bijlage 3 opgenomen. U kunt voor de leerlingen kopieën maken.

U zegt:

'Op dit blad zie je een tekening. Daaronder staan woorden en zinnen. Schrijf telkens één woord op de streep. Kies uit de woorden die erboven staan. Soms kun je een woord meer dan één keer gebruiken. Kijk goed naar de tekening. Het eerste woord is al voorgedaan.'

Kies een woord en schrijf dat op de streep

aan	langs
boven	tussen
in	door
over	naast
achter	op

- 1 De kooi staat _____ op _____ het tafeltje.
- 2 Er zit een vogeltje _____ de kooi.
- 3 _____ de tafel hangt de klok.
- 4 De klok hangt _____ de muur.
- 5 _____ de tafel en de lamp staat een plant.
- 6 _____ de tafel staat een plant.
- 7 Er zitten bladeren en bloemen _____ de takken van de plant.
- 8 _____ de tafel zit een la.
- 9 De lamp staat _____ de plant.
- 10 De plant staat _____ de grond.

oefenvormen groep 5 en 6

De plaatsaanduidende voorzetsels komen aan de orde in groep 4. In de hierna volgende oefeningen komen de richtingaanduidende, tijdaanduidende en overige voorzetsels aan bod.

Auditieve oefening

- Uitvoeren van opdrachten met richtingaanduidende voorzetsels door één leerling. U geeft de volgende opdrachten telkens aan één leerling. U noemt steeds de naam van een kind en geeft de opdracht.

U zegt:

'Ik noem telkens een naam en zeg dan wat hij of zij moet doen.'

Loop om je stoel heen.

Haal een boek uit de kast.

Loop door de klas.

Loop langs het bord.

Loop rondom mijn tafel.

Loop naar het bord.

Loop rechtdoor, tot de tafel van ... (naam ander kind)

Loop rechtdoor, en ga voorbij de tafel van ... (naam ander kind) rechtsaf.

Visuele oefeningen

- Het juiste tijdaanduidende voorzetsel invullen
De leerlingen krijgen een blad voor zich en moeten het juiste tijdaanduidende voorzetsel in een zin invullen.
Soms zijn er meer mogelijkheden.

U zegt:

'Op dit blad zie je bovenaan woorden staan. Daaronder staan zinnen. In die zinnen gaat het om 'wanneer'. Lees wat er staat eerst helemaal door. Schrijf daarna één woord op de streep. Kies uit de woorden die erboven staan. Soms kun je een woord meer dan één keer gebruiken. Het eerste woord is al voorgedaan.'

Kies een woord en schrijf dat op de streep

in	onder
tussen	op
tegen	tot
rond	met
over	om

- 1 Hoe laat is het?
Het is _____ tegen _____ tweeën.
Om precies te zijn is het vier minuten voor twee.
- 2 Hoe laat is het?
Het is _____ vier uur.
Het zal een paar minuten voor of een paar minuten over vier zijn.

- 3 De winkel sluit om zes uur.
Je kunt de boodschappen dus _____ zes uur doen.
- 4 _____ de zomervakantie zijn de scholen dicht.
- 5 _____ maandag gaat zij altijd naar vioolles.
- 6 Je mag _____ schooltijd niet snoepen.
- 7 Mijn zus komt _____ twee en drie uur thuis.
- 8 _____ een poosje mag het gips er af.
- 9 Die oude mevrouw is geboren _____ 1915.
- 10 Ze stond _____ vier uur precies voor de deur.

● Overige voorzetsels: het juiste voorzetsel invullen

De leerlingen krijgen een blad voor zich met zinnen en moeten het juiste voorzetsel invullen.

U zegt:

‘Schrijf telkens één woord op de streep. Kies uit de woorden die erboven staan. Soms kun je een woord meer dan één keer gebruiken. Het eerste woord is al voorgedaan.’

Kies een woord en schrijf dat op de streep

aan	met
voor	op
van	achter
als	over

- 1 Trek maar _____ aan _____ het touwtje van de deur!
- 2 Hij zit echt te genieten _____ die boterham.
- 3 _____ kind kon hij prachtig piano spelen.
- 4 Hij klaagde _____ slechte hotels.
- 5 Zij houdt _____ kip met appelmoes.
- 6 Berend hoopt _____ een goed rapport.
- 7 Zij is al jaren getrouwd _____ de broer van haar vriendin.
- 8 _____ wie heb je dat kado gekocht?
- 9 Zij wacht al twee uur _____ hem.
- 10 Je moet niet zo zeuren _____ zoiets kleins.

verwijzingen groep 4

Verder met Nederlands

Woordenschat	Grammatica, groep 4
5c	voorzetsels, blz. 72-73
7c	voorzetsels: naar, van, uit, tot, om, op, voor, onder, na, binnen, over, in, blz. 110-111
9c	voorzetsels: buiten, bij, aan, over, om, door, tot en met, blz. 144-147

Allemaal Taal: Handleiding A

Drie is te veel – gymnastiek; Oefening 1, blz. 100-101

Taalbeschouwing voor groep 4

Blok 1	oef. 1	Weet jij welk woordje, blz. 1
Blok 2	oef. 3	Wat moet er staan?, blz. 6
Blok 5	oef. 3	Wat is er weg?, blz. 18
Blok 7	oef. 4	Poes, poes, waar zit je?, blz. 29
Blok 9	oef. 1	In de keuken, blz. 38
Blok 13	oef. 4	Welk woord is er weg?, blz. 65

verwijzingen groep 5

Verder met Nederlands

Woordenschat	Grammatica, groep 5
1d	voorzetsels, blz. 12-13
4d	voorzetsels, blz. 61-62
9d	voorzetsels, blz. 154-155
10c	voorzetsels, blz. 173-174

Verder met Nederlands

Woordenschat	Grammatica, groep 6
1e	voorzetsels, blz. 20-21
5e	combinaties met een vast voorzetsel, blz. 116-117
7e	combinaties met een vast voorzetsel, blz. 160-161
9e	combinaties met een vast voorzetsel, blz. 204-205

Taalbeschouwing voor groep 6

Blok 6	oef. 6*	Nakijken, inkijken, uitkijken, blz. 23-24
Blok 13	oef. 1	Wat moet het zijn?, blz. 49

3.3 Vraagwoorden

Opmerking vooraf:

Het is moeilijk om de betekenis van de vraagwoorden te verduidelijken. Wij hebben hiertoe een poging gedaan. Wanneer u de aanduiding van de betekenis (in de kolom 'altijd') te moeilijk vindt, kunt u de vraagwoorden ook alleen aan de hand van de voorbeelden bespreken.

*didactische aanwijzingen
groep 4*

In groep 4 komen de volgende vraagwoorden aan de orde: wie, wat, hoeveel, hoe, hoe ..., waar, wanneer en waarom. Bij de bespreking van deze vraagwoorden kunt u uitgaan van het volgende schema:

<i>vraagwoorden</i>	<i>vragen</i>	<i>antwoorden</i>	<i>gaat altijd over</i>
wie?	Wie heeft de ruit ingegoooid?	Jan	

Tijdens de bespreking wordt de rest van het schema ingevuld.

- Vraagwoorden: wie, wat, hoeveel, hoe, hoe ..., waar, wanneer, waarom
U schrijft het schema vooraf op het bord. Schrijf het vraagwoord (ook in de vraag) met een andere kleur.

U zegt:

'Een vraagwoord is een woord dat je gebruikt als je iets wilt vragen. Met een andere kleur heb ik het vraagwoord 'wie' opgeschreven. Daarachter staat een voorbeeld, een zin met het vraagwoord 'wie': Wie heeft de ruit ingegoooid? Het antwoord kan zijn: Jan heeft de ruit ingegoooid, of kortweg: Jan.'

Laat de leerlingen zelf nog een of twee andere vraagzinnen met 'wie' bedenken en schrijf die met het antwoord in het schema op het bord. Bijvoorbeeld: Wie hebben gewonnen? met als antwoord: de meisjes.

Vervolgens kunt u de leerlingen erop wijzen dat met 'wie' naar één of meer mensen wordt gevraagd, bijvoorbeeld naar Jan of naar de meisjes.
In het schema kunt u onder de kolom 'gaat altijd over' achter de antwoorden bij het vraagwoord 'wie' opschrijven:

☐ één of meer mensen

Op dezelfde wijze kunt u de vraagwoorden wat, hoeveel, hoe, hoe ..., waar, wanneer en waarom bespreken. Schrijf het vraagwoord steeds met een andere kleur in het schema op het bord en laat de leerlingen zoveel mogelijk zelf de vraagzin en het antwoord bedenken. Schrijf deze vervolgens in het schema op het bord, het vraagwoord in de vraag met een andere kleur. In de kolom 'gaat altijd over' kan achtereenvolgens komen te staan:

bij 'wat'	een ding, iets of iets dat je doet
bij 'hoeveel'	aantal
bij 'hoe'	de manier waarop

bij 'hoe ...'	hoogte tijd lengte leeftijd
bij 'waar'	plaats
bij 'wanneer'	tijd
bij 'waarom'	reden

Wijs er bij 'waarom' op dat het antwoord altijd met 'omdat' begint. Onderstreep 'omdat' in het antwoord.

Laat tot slot het schema van het bord overnemen in het regelschrift. Dit zou er als volgt kunnen uitzien.

* Regelschrift: vraagwoorden: wie, wat, hoeveel, hoe, hoe ..., waar, wanneer, waarom

vraagwoorden	vragen	antwoorden	gaat altijd over
wie?	Wie heeft de ruit ingegooid? Wie hebben gewonnen?	Jan de meisjes	☐ één of meer mensen
wat?	Wat leest zij? Wat eet zij het liefst? Wat is hij aan het doen?	een boek drop schilderen	☐ een ding, iets of iets dat je doet
hoeveel?	Hoeveel knikkers heb je? Hoeveel kinderen komen er?	zeven tien	☐ aantal
hoe?	Hoe gaan we naar het strand? Hoe ga je naar school?	met de bus lopend	☐ de manier waarop
hoe ...?	Hoe hoog is die flat? Hoe lang blijf je? Hoe lang is hij? Hoe oud ben je?	20 meter twee uur 1 meter 50 elf jaar	☐ hoogte tijd lengte leeftijd
waar?	Waar is de boter? Waar kan ik brood kopen?	op tafel op de hoek	☐ plaats
wanneer?	Wanneer kom je? Wanneer maak je je huiswerk?	om zes uur straks	☐ tijd
waarom?	Waarom ben je te laat? Waarom eet je niets?	Omdat ik me verslapen heb. Omdat ik geen honger heb.	☐ reden

didactische aanwijzingen groep 5

In groep 5 komen behalve de vraagwoorden: wie, wat, hoeveel, hoe, hoe ..., waar, wanneer en waarom ook het vragend voornaamwoord 'welk(e)' en de vragende voornaamwoordelijke bijwoorden 'waarachter', 'waarover' en dergelijke aan de orde. De vraagwoorden: wie, wat, hoeveel, hoe, hoe ..., waar, wanneer en waarom komen aan de orde in groep 4.

Bij de bespreking van het vragend voornaamwoord 'welk(e)' en de vragende voornaamwoordelijke bijwoorden kunt u uitgaan van het volgende schema:

vraagwoorden	vragen	antwoorden	gaat altijd over
welke?	Welke fiets vind jij mooi?	die fiets	

Tijdens de bespreking wordt de rest van het schema ingevuld.

De bespreking van het verschil tussen 'welk' en 'welke' vereist voorkennis. De leerlingen moeten vertrouwd zijn met de begrippen 'enkelvoud' en 'meervoud'. Voor de uitleg hiervan wordt u verwezen naar bijlage 1. Ook komen de termen 'de-woord' en 'het-woord' voor. Voor de bespreking van deze termen verwijzen we naar paragraaf 3.1: lidwoorden.

- **Vraagwoorden: welk(e) en de vragend voornaamwoordelijke bijwoorden**
Schrijf het schema vooraf op het bord. Schrijf het vraagwoord (ook in de vraag) met een andere kleur. U kunt deze vraagwoorden op vrijwel dezelfde wijze bespreken als de vraagwoorden die bij groep 4 aan de orde komen.

U zegt:

'Een vraagwoord is een woord dat je gebruikt als je iets wilt vragen. Met een andere kleur heb ik het vraagwoord 'welke' opgeschreven. Daarachter staat een voorbeeld van een zin met het vraagwoord 'welke': Welke fiets vind jij mooi? Het antwoord kan zijn: Die fiets vind ik mooi' of kortweg: die fiets.'

Laat de leerlingen zelf nog een of twee andere vraagzinnen met 'welke' bedenken en schrijf die met het antwoord in het schema op het bord. Bijvoorbeeld: Welke man bedoel je? met als antwoord: deze man. Vervolgens kunt u de leerlingen erop wijzen dat met 'welke' wordt gevraagd naar 'wat voor ...' (fiets, man, enzovoort). In het schema kunt u in de kolom 'Gaait altijd over' achter de antwoorden bij het vraagwoord 'welke' schrijven:

☐ wat voor ...

Op dezelfde wijze kunt u het vraagwoord 'welk' en de vragende voornaamwoordelijke bijwoorden 'waarachter', 'waarover', 'waarvan' en 'waarmee' bespreken. Schrijf het vraagwoord steeds met een andere kleur in het schema op het bord en laat de leerlingen zoveel mogelijk zelf de vraagzin en het antwoord bedenken. Schrijf deze vervolgens in het schema op het bord, het vraagwoord in de vraag met een andere kleur. Achtereenvolgens kan in de kolom 'Gaait altijd over' komen te staan:

bij 'welke' of 'welk'	wat voor ...
bij 'waarachter'	achter iets
bij 'waarover'	over iets
bij 'waarvan'	van iets
bij 'waarmee'	met iets

Bij de bespreking wijst u op het volgende:

- 'welke' wordt gebruikt voor een de-woord of voor meervoud. 'Welk' (zonder -e dus) wordt alleen gebruikt voor een 'het-woord' enkelvoud. Eventueel kunt u deze regel onder het schema schrijven.
- 'welke' of 'welk' betekent 'wat voor ...'. In plaats van 'welke' of 'welk' kan dus altijd 'wat voor' worden ingevuld. 'Welke man' is hetzelfde als: wat voor man? U kunt bij de andere voorbeelden 'welk(e)' ook vervangen door 'wat voor ...'.
- 'waarachter', 'waarover' enzovoorts komen vaak als twee woorden in de vraag voor. In het tweede voorbeeld is het vraagwoord steeds gesplitst in twee woorden. Wijs de leerlingen erop dat beide vormen kunnen voorkomen. U kunt de leerlingen in verschillende voorbeelden het vragende voornaamwoordelijke bijwoord laten splitsen. U schrijft de eerste zin op het bord en laat het vraagwoord splitsen: Waarmee heeft zij het druk? → Waar heeft zij het druk mee?
- Bij de voornaamwoordelijke bijwoorden komt het voorzetsel altijd weer terug in het antwoord. Wijs er bij 'waarmee' op dat 'mee' verandert in 'met'. Onderstreep eventueel de voorzetsels in de antwoorden.
- Er zijn nog meer van dit soort vraagwoorden. U kunt als voorbeelden geven: waar-bij, waarin en waartegen.

Laat tot slot het schema van het bord overnemen in het regelschrift. Dit zou er als volgt kunnen uitzien.

* Regelschrift: vraagwoorden: welk(e) en de vragend voornaamwoordelijke bijwoorden

vraagwoorden	vragen	antwoorden	gaat altijd over
welke?	Welke fiets vind jij mooi? Welke man bedoel je?	die fiets deze man	] wat voor ...
welk?	Welk huis hebben ze gekocht?	dat huis	
waarachter?	Waarachter zit ze verstopt? Waar is ze achter gekomen?	achter de stoel achter de waarheid	] achter iets
waarover?	Waarover maakt hij zich zorgen? Waar gaat dat toneelstuk over?	over zijn huiswerk over een arm meisje	
waarvan?	Waarvan is die lamp gemaakt? Waar houd je het meest van?	van glas van popmuziek	] van iets
waarmee?	Waarmee kan ik helpen? Waar stop je mee?	met sjouwen met tekenen	

oefenvormen groep 4

Auditieve oefeningen

- Antwoorden bedenken op vragen met de vraagwoorden: wie, wat, hoeveel, hoe, hoe ..., waar, wanneer en waarom

De leerlingen moeten een antwoord bedenken op een vraag. U kunt eventueel de zinnen op het bord schrijven, zodat de oefening visueel wordt ondersteund. Laat de leerlingen het schema erbij houden. U kunt de leerlingen om de beurt een antwoord laten bedenken.

U zegt:

'Ik stel telkens een vraag met een vraagwoord. Let goed op het vraagwoord. Jullie moeten het antwoord verzinnen. Ik geef een voorbeeld: Wat heb je gekocht? Wat? Nu verzin ik het antwoord: 'een nieuwe broek'. Nu jullie.'

Hoeveel appels heb je gegeten? Hoeveel?
Waar heb je mijn boek neergelegd? Waar?
Wie kan er goed touwtje springen? Wie?
Wat eten we vanavond? Wat?
Hoe ga jij naar school? Hoe?
Wanneer gaan jullie op vakantie? Wanneer?
Waarom lach je? Waarom?
Hoe lang ben jij? Hoe lang?
Waar staat de tafel? Waar?
Waarom spelen ze binnen? Waarom?
Wanneer gaan we eten? Wanneer?

- Vragen bedenken op grond van het antwoord met de vraagwoorden: wie, wat, hoeveel, hoe, hoe ..., waar, wanneer en waarom

De leerlingen moeten op grond van het antwoord een vraag bedenken met een vraagwoord. U kunt de antwoorden op het bord schrijven, zodat de oefening visueel wordt ondersteund. Laat de leerlingen het schema erbij houden. Het is de bedoeling dat de leerlingen om de beurt een vraag met een vraagwoord bedenken.

U zegt:

'Jullie moeten telkens een vraag met een vraagwoord bedenken. Ik geef eerst het antwoord op de vraag die je moet bedenken. Ik geef een voorbeeld. Het antwoord is: de meester van groep 6. Het vraagwoord 'wie' past bij dit antwoord, want met het vraagwoord 'wie' vraag je naar een of meer mensen en de meester van groep 6 is een mens. Dus maak ik een vraag met 'wie', bijvoorbeeld: Wie is er vandaag jarig? Het antwoord is dan: de meester van groep 6.'

U kunt eventueel de vraag voor het antwoord schrijven; schrijf het vraagwoord met een andere kleur.

Nu jullie.'

Het antwoord is: <u>over een kwartier</u>	(vraag met <u>wanneer</u>)
Het antwoord is: <u>hinkelend</u>	(vraag met <u>hoe</u>)
Het antwoord is: <u>omdat ik moe ben</u>	(vraag met <u>waarom</u>)
Het antwoord is: <u>alle kinderen</u>	(vraag met <u>wie</u>)
Het antwoord is: <u>in de schuur</u>	(vraag met <u>waar</u>)
Het antwoord is: <u>een tekening maken</u>	(vraag met <u>wat + doen</u>)
Het antwoord is: <u>drie schriften</u>	(vraag met <u>hoeveel</u>)
Het antwoord is: <u>twaalf meter hoog</u>	(vraag met <u>hoe hoog</u>)

Visuele oefeningen

- Het juiste vraagwoord invullen: wie, wat, hoeveel, hoe, hoe ..., waar, wanneer of waarom

De leerlingen krijgen een blad voor zich met vragen en antwoorden. Ze moeten het juiste vraagwoord invullen.

U zegt:

'Er staat steeds een vraag en een antwoord. Het antwoord is onderstreept. Vul op de streep telkens het vraagwoord in dat bij het antwoord past. Het eerste vraagwoord is al voorgedaan.'

Een vraagwoord invullen

- 1 Hoeveel knikkers heeft Rik gewonnen?
Negen knikkers.
- 2 heb je die jurk gekocht?
Bij die winkel op de hoek.
- 3 zijn er te laat?
Dino en Vera.
- 4 geeft zij aan haar moeder?
Een armband.
- 5 kom je bij mij spelen?
Morgen.
- 6 ga je naar de tandarts?
Met de tram.
- 7 kom je vandaag niet?
Omdat ik straks naar balletles moet.
- 8 vaak ben je naar de tandarts geweest?
Al zeven keer.
- 9 geeft Klaartje?
Een boek.
- 10 taartjes heb je gegeten?
Twee taartjes.

oefenvormen groep 5

De vraagwoorden: wie, wat, hoeveel, hoe, hoe ..., waar, wanneer en waarom komen ook aan de orde bij groep 4. In de hierna volgende oefeningen komen tevens 'welk(e)' en de vragende voornaamwoordelijke bijwoorden aan bod.

Auditieve oefeningen

- Antwoorden bedenken op vragen met het vraagwoord 'welk(e)' en met vragende voornaamwoordelijke bijwoorden

De leerlingen moeten een antwoord bedenken op een vraag. U kunt eventueel de zinnen op het bord schrijven, zodat de oefening visueel wordt ondersteund. Laat de leerlingen het schema erbij houden. U kunt de leerlingen om de beurt een antwoord laten bedenken.

U zegt:

'Ik stel telkens een vraag met een vraagwoord. Let goed op het vraagwoord. Jullie moeten het antwoord verzinnen. Ik geef een voorbeeld: Waar droomde hij vannacht over? Waarover? Nu verzin ik het antwoord: over een grote hond. Nu jullie.'

Welke jurk had zij op het feest aan? Welke jurk?

Waar speel jij mee? Waarmee?

Waarover denk je na? Waarover?

Waar heb je je aan gebrand? Waaraan?

Waarnaar heb je gekeken op televisie? Waarnaar?

Waar wacht je op? Waarop?

Welk meisje vind je aardig? Welk meisje?

Waaraan denk je? Waaraan?

Waar zitten de sokken in? Waarin?

Waar geloof je in? Waarin?

Welk meisje komt niet op je verjaardag? Welk meisje?

- Vragen maken met vraagwoorden

De leerlingen moeten op grond van het antwoord een vraag bedenken met een vraagwoord. U schrijft de onderstaande zinnen op het bord. In elke zin onderstreept u meer dan één keer een zinsdeel, waardoor de leerlingen ervaren dat afhankelijk van het antwoord ook het vraagwoord verandert. Laat de leerlingen de schema's erbij houden. Het is de bedoeling dat de leerlingen om de beurt een vraag met vraagwoord bedenken.

U zegt:

'Jullie moeten telkens een vraag met een vraagwoord bedenken. Ik geef eerst het antwoord op de vraag die je moet bedenken. Het antwoord onderstreep ik. Ik geef een voorbeeld.'

U schrijft op het bord:

Deze schoenen passen goed bij mijn jurk.

U zegt:

'Het antwoord heb ik onderstreept. 'Bij mijn jurk' is het antwoord. Nu bedenk ik een vraag die bij dit antwoord past. Het vraagwoord 'waarbij' past bij dit antwoord, dus maak ik een vraag met 'waarbij'. Waarbij passen deze schoenen goed? Of: Waar passen deze schoenen goed bij?

Het antwoord is dan: 'bij mijn jurk.'

De vraag schrijft u achter de zin, het vraagwoord met een andere kleur. Eventueel kunt u een gebogen pijl trekken van het vraagwoord naar het antwoord.

Vervolgens schrijft u de zin nog eens op en onderstreept 'deze schoenen'.

U zegt dan:

'Nu gaan we een vraag bedenken die bij het antwoord 'deze schoenen' past. Als het antwoord 'deze schoenen' is, past daar een vraag met 'welke' bij: Welke schoenen passen goed bij mijn jurk? Het antwoord is dan: 'deze schoenen.'

De vraag schrijft u weer achter de zin, het vraagwoord met een andere kleur.

Eventueel kunt u ook hier een gebogen pijl trekken van het vraagwoord naar het antwoord.

Vragen maken met vraagwoorden

We beginnen vandaag met taal.

(De vraag is: Waarmee beginnen we vandaag? / Waar beginnen we vandaag mee?)

We beginnen vandaag met taal.

(De vraag is: Wanneer beginnen we met taal?)

Klaas is het eens met die beslissing.

(De vraag is: Waarmee is Klaas het eens? / Waar is Klaas het mee eens?)

Klaas is het eens met die beslissing.

(De vraag is: Wie is het eens met die beslissing?)

De zwarte poes speelt wild met de speelgoedmuis.

(De vraag is: Welke poes speelt wild met de speelgoedmuis?)

De zwarte poes speelt wild met de speelgoedmuis.

(De vraag is: Waarmee speelt de zwarte poes wild? / Waar speelt de zwarte poes wild mee?)

De zwarte poes speelt wild met de speelgoedmuis.

(De vraag is: Hoe speelt de zwarte poes met de speelgoedmuis?)

Mijn kleine broertje is bang voor spinnen.

(De vraag is: Waarvoor is mijn kleine broertje bang? / Waar is mijn kleine broertje bang voor?)

Mijn kleine broertje is bang voor spinnen.

(De vraag is: Wie is bang voor spinnen?)

Visuele oefeningen

- Het juiste vraagwoord invullen: welk(e) en de vragende voornaamwoordelijke bijwoorden

De leerlingen krijgen een blad voor zich met vragen en antwoorden. Ze moeten het juiste vraagwoord invullen. Soms zijn er meer mogelijkheden.

U zegt:

'Er staat steeds een vraag en een antwoord. Het antwoord is onderstreept. Vul op de streep telkens het vraagwoord in dat bij het antwoord past. Het eerste vraagwoord is al voorgedaan.'

Een vraagwoord invullen

- 1 Waarvan wordt hij beschuldigd?
Van diefstal.
- 2 is Michel trots?
Op zijn diploma.
- 3 huis moet nodig geschilderd worden?
Ons huis.
- 4 trok Roy?
Aan de vlecht van Jannemieke.
- 5 heeft hij zijn fiets gezet?
Tegen het hek.
- 6 jongen moest vooraan gaan staan?
De kleinste jongen.
- 7 was Otto erg blij?
Met zijn nieuwe fiets.
- 8 verstopte Gadesha zich?
Onder de tafel.

9 _____ moet ik de lof koken?
In dat kleine pannetje.

10 _____ meisje is ziek?
Dat meisje met die lange vlecht.

verwijzingen groep 4

Verder met Nederlands

Taalfuncties	2a	De kinderen kunnen vragen stellen met wie, wat, waar, blz. 9-12
	2c	De kinderen kunnen vragen stellen met wie, wat, waar, blz. 17-18
	6a	De kinderen kunnen vragen stellen met de vragende voornaamwoorden: hoe, hoeveel, [welk(e)], blz. 51-56
	10a	De kinderen kunnen vragen stellen met de vragende voornaamwoorden: wie, wat, waar, hoe, hoeveel, [welk(e)], blz. 79-84

Allemaal Taal: Handleiding A

Wie-wat-waar Oefening 2, blz. 46-47

verwijzingen groep 5

–

3.4 Voegwoorden

Opmerkingen vooraf:

- Net als bij de vraagwoorden is het moeilijk de betekenis van de voegwoorden duidelijk te maken. Wij hebben hiertoe een poging gedaan. Wanneer u de aanduiding van de betekenis (in de kolom 'altijd') te moeilijk vindt, kunt u de voegwoorden ook alleen aan de hand van de voorbeelden bespreken.
- Dit taalaspect komt in groep 4 niet aan bod.

didactische aanwijzingen
groep 5

In groep 5 komen de volgende voegwoorden aan de orde:

- en, want, maar, dus (nevenschikkend);
- omdat, terwijl (onderschikkend).

Om de voegwoorden op de juiste manier te kunnen gebruiken, moeten de leerlingen de betekenis ervan kennen en de woordvolgorde weten van de zin die door het voegwoord wordt ingeleid.

Bij de bespreking van de voegwoorden kunt u uitgaan van het volgende schema:

woorden om zinnen of delen van zinnen met elkaar te verbinden

voegwoorden	voorbeelden	altijd
en	Jan en Piet Ik blijf binnen <u>en</u> ik ga tekenen.	
maar	Hun huisje is klein, <u>maar</u> leuk. Ze was ziek, <u>maar</u> ze wilde naar school.	
dus	Het is koud, <u>dus</u> ik doe een jas aan. Het is donker, <u>dus</u> ik doe het licht aan.	
want	Ik doe een jas aan, <u>want</u> het is koud. Ik doe het licht aan, <u>want</u> ik zie niets.	
omdat	Ik doe een jas aan, <u>omdat</u> het koud is. <u>Omdat</u> het koud is, doe ik een jas aan.	

Ik doe het licht aan, omdat ik niets zie.
Omdat ik niets zie, doe ik het licht aan.

terwijl

Ik las een boek, terwijl mijn moeder afwaste.
Terwijl mijn moeder afwaste, las ik een boek.
Hij zwaaide naar ons, terwijl hij voorbijkwam.
Terwijl hij voorbijkwam, zwaaide hij naar ons.

- En, maar, dus, want (nevenschikkend)
omdat, terwijl (onderschikkend)

U schrijft vooraf het bovenste deel van het schema op het bord.

voegwoorden

voorbeelden

altijd

en

Jan en Piet

De rest van het schema komt tijdens de les op het bord te staan.

De voegwoorden, onderstreept in de voorbeelden, schrijft u met een andere kleur.

U kunt de voegwoorden bespreken door:

- twee (delen van) zinnen met elkaar te verbinden en de betekenis van de samengestelde zin te verduidelijken door middel van een parafrase;
- de verandering van de woordvolgorde bij het samenvoegen te behandelen.

- Verbinden van zinnen of delen van zinnen met voegwoorden

U zegt:

‘We gaan zinnen of delen van zinnen met elkaar verbinden. We doen dat met woorden. We noemen deze woorden: voegwoorden. Voegwoorden zijn woorden om zinnen of delen van zinnen met elkaar te verbinden, net zoals je met cement stenen aan elkaar kunt plakken (voegen). We gaan kijken hoe dat gaat. De twee delen of twee zinnen die worden verbonden, schrijf ik naast elkaar.’

U schrijft op:

Jan

Piet

‘Deze twee woorden zijn net stenen. Je kunt ze met elkaar verbinden door het voegwoord ‘en’.’

Wijs op ‘en’ in het schema.

U schrijft met een andere kleur tussen de beide ‘stenen’: en.

U zegt:

‘Nu heb ik Jan en Piet verbonden met het woord ‘en’: Jan en Piet.’

Wijs op het voorbeeld in de tweede kolom.

U vervolgt met:

‘Jan en Piet. Dat betekent allebei. Jan en óók Piet.’

Op dezelfde wijze bespreekt u:

ik blijf binnen

ik ga tekenen

Vervolgens schrijft u in de kolom ‘altijd’ achter de twee voorbeelden:

→ allebei

Laat de leerlingen zelf nog een ander voorbeeld bedenken. De andere voegwoorden kunt u op dezelfde wijze behandelen. Als ‘bouwstenen’ neemt u respectievelijk:

Bij 'maar':

klein

leuk

ze was ziek

ze wilde naar school

Bij 'dus':

het is koud

ik doe een jas aan

het is donker

ik doe het licht aan

Bij 'want':

ik doe een jas aan

het is koud

ik doe het licht aan

ik zie niets

Bij 'omdat':

ik doe een jas aan

het is koud

ik doe het licht aan

ik zie niets

Bij 'terwijl':

ik las een boek

mijn moeder waste af

hij zwaaide naar ons

hij kwam voorbij

In de kolom 'altijd' komt achtereenvolgens te staan:

bij 'maar'	=	en toch
bij 'dus'	=	daarom
bij 'want'	→	reden
bij 'omdat'	→	reden
bij 'terwijl'	=	op hetzelfde moment

Enige opmerkingen:

- Het is raadzaam de leerlingen erop te wijzen dat door het verbinden met een voegwoord er van twee zinnen één zin wordt gemaakt.
- 'dus' kan zowel voegwoord als bijwoord zijn. Als 'dus' een voegwoord is, verandert de woordvolgorde na 'dus' niet. In de Taalschaal wordt alleen op 'dus' als voegwoord ingegaan. Wanneer leerlingen echter de woordvolgorde na 'dus' omdraaien, is dat niet fout.
- Een '='-teken betekent dat het voegwoord te vervangen is door wat er achter het '='-teken staat. U vervangt bij die zinnen het voegwoord door wat er achter het '='-teken staat en geeft zodoende een parafrase van de zin die is ontstaan (soms moet daartoe de woordvolgorde worden aangepast). Bij 'want' en 'omdat' wijst u er alleen op dat het om een reden gaat.
- Bij de bespreking van 'omdat' en 'terwijl' wijst u erop dat het voegwoord niet in het midden hoeft te staan en dat de tweede 'steen' samen met het voegwoord ook vooraan kan worden gezet. Beide mogelijkheden laat u zien door het voegwoord eerst tussen beide 'stenen' te schrijven en
 - de veranderde, dus correcte zinsvolgorde vervolgens zonder uitleg achter een pijl op te nemen met het voegwoord 'in het midden';
 - het voegwoord + de tweede 'steen' te omcirkelen en duidelijk te maken dat dit ook vooraan kan staan door een gebogen pijl te trekken die vóór de eerste steen uitkomt. De veranderde, dus correcte zinsvolgorde schrijft u weer zonder uitleg achter een pijl, het voegwoord aan het begin van de zin. Vervolgens schrijft u beide voorbeelden in het schema. U kunt daarna de woordvolgorde bespreken van de zin die door het voegwoord wordt ingeleid.

- **Woordvolgorde**

Bij 'omdat' en 'terwijl' wijst u de leerlingen erop dat de woordvolgorde na het voegwoord verandert als de twee zinnen met elkaar verbonden worden.

U kunt daarbij de volgende tekst gebruiken:

'Als je zinnen met elkaar verbindt met 'en', 'maar', 'dus' of 'want' hoeft er niets aan de volgorde van de woorden te veranderen. Met die woorden kun je twee zinnen zonder verandering met elkaar verbinden. Kijk maar.'

U wijst op de zinnen die u behandeld heeft bij 'en', 'maar', 'want' en 'dus'.

U schrijft onder het schema:

Let op!

en	}	
maar		- de zinnen veranderen niet
dus		- het voegwoord staat in het midden
want		

U vervolgt met:

'Bij 'omdat' en 'terwijl' verandert er meestal wel iets. Je kunt de zinnen dan niet altijd zomaar met elkaar verbinden. De volgorde van de woorden verandert. Kijk maar.'

U laat dit zien aan de hand van de veranderde woordvolgorde in de voorbeelden met 'omdat' en 'terwijl'.

U vervolgt met:

'Zoals we hebben gezien, hoeft het voegwoord niet altijd in het midden te staan als je twee zinnen met elkaar verbindt. Bij 'omdat' en 'terwijl' kun je ook het tweede stuk met het voegwoord vooraan zetten.'

U vult het bovenstaande op het bord aan met:

omdat	}	- de volgorde van de woorden verandert meestal
terwijl		- het tweede stuk kan samen met het voegwoord ook vooraan worden gezet

U kunt er tenslotte op wijzen dat als de bijzin met het voegwoord vooraan wordt gezet, niet alleen de woordvolgorde van de zin met het voegwoord verandert, maar ook de woordvolgorde van de andere zin (de hoofdzin).

* **Regelschrift: voegwoorden: en, maar, dus, want, omdat, terwijl**

woorden om zinnen of delen van zinnen met elkaar te verbinden

voegwoorden	voorbeelden	altijd
en	Jan en Piet Ik blijf binnen <u>en</u> ik ga tekenen.	☐ → allebei
maar	Hun huisje is klein, <u>maar</u> leuk. Ze was ziek, <u>maar</u> ze wilde naar school.	☐ = en toch
dus	Het is koud, <u>dus</u> ik doe een jas aan. Het is donker, <u>dus</u> ik doe het licht aan.	☐ = daarom
want	Ik doe een jas aan, <u>want</u> het is koud. Ik doe het licht aan, <u>want</u> ik zie niets.	☐ → reden
omdat	Ik doe een jas aan, omdat het koud is. <u>Omdat</u> het koud is, doe ik een jas aan. Ik doe het licht aan, omdat ik niets zie. <u>Omdat</u> ik niets zie, doe ik het licht aan.	☐ → reden
terwijl	Ik las een boek, <u>terwijl</u> mijn moeder afwaste. <u>Terwijl</u> mijn moeder afwaste, las ik een boek. Hij zwaaide naar ons, <u>terwijl</u> hij voorbijkwam. <u>Terwijl</u> hij voorbijkwam, zwaaide hij naar ons.	☐ = op hetzelfde moment

Let op!

en	}	-	de zinnen veranderen niet
maar		-	het voegwoord staat in het midden
dus			
want			
omdat	}	-	de volgorde van de woorden verandert meestal
terwijl		-	het tweede stuk kan samen met het voegwoord ook vooraan worden gezet

didactische aanwijzingen groep 6

In groep 6 komen behalve de voegwoorden voor groep 5 (en, maar, dus, want, omdat, terwijl) de volgende voegwoorden aan de orde:

- of (zowel nevenschikkend als onderschikkend);
- toen, als, wanneer, hoewel, aangezien, voordat, nadat, totdat, doordat, zodat (onderschikkend).

Voor de bespreking van deze voegwoorden kunt u uitgaan van het volgende schema:

woorden om zinnen of delen van zinnen met elkaar te verbinden

voegwoorden	voorbeelden	altijd
of	Klaas <u>of</u> Hassan. Ik ga tekenen <u>of</u> ik ga puzzelen. Ik vroeg boos, <u>of</u> hij nog kwam. <u>Of</u> hij nog kwam, vroeg ik boos.	
toen	Bas zwaaide, <u>toen</u> hij mij zag. <u>Toen</u> hij klein was, woonde hij hier vlakbij.	
als	Het is altijd leuk, <u>als</u> hij langs komt. <u>Als</u> het mooi weer is, zitten we in de tuin.	
wanneer	Het is altijd leuk, <u>wanneer</u> hij langs komt. <u>Wanneer</u> het mooi weer is, zitten we in de tuin.	
hoewel	Ze at het eten helemaal op, <u>hoewel</u> het koud was geworden. <u>Hoewel</u> hij de jongste was, won hij altijd met schaken.	
aangezien	Ik doe een jas aan, <u>aangezien</u> het koud is. <u>Aangezien</u> ik niets zie, doe ik het licht aan.	
voordat	Ik laat de hond uit, <u>voordat</u> ik naar school ga. <u>Voordat</u> ik televisie kijk, maak ik mijn huiswerk af.	
nadat	Ik ga naar school, <u>nadat</u> ik de hond heb uitgelaten. <u>Nadat</u> ik mijn huiswerk heb afgemaakt, kijk ik televisie.	
totdat	Mijn moeder bleef bij mij, <u>totdat</u> ik sliep. <u>Totdat</u> mijn vader de krant uithad, wilde hij niet gestoord worden.	
doordat	Het is glad op de weg, <u>doordat</u> het heeft geregend. <u>Doordat</u> hij te hard reed, slipte de auto op het natte wegdek.	
zodat	Het regent, <u>zodat</u> ik niet buiten kan spelen. Het heeft vannacht hard gevroren, <u>zodat</u> we vandaag kunnen schaatsen.	

- Of (nevenschikkend, onderschikkend), toen, als, wanneer, hoewel, aangezien, nadat, voordat, totdat, doordat, zodat (onderschikkend)

Op dezelfde wijze als voor groep 5 is aangegeven, kunt u de voegwoorden behandelen die in groep 6 aan de orde komen. Samengevat kunt u deze voegwoorden dus bespreken door:

- het bovenste deel van het schema van te voren over te nemen, de voegwoorden (hier onderstreept) in een andere kleur;
- de twee (delen van) zinnen apart op te schrijven en te omkaderen;
- de twee (delen van) zinnen met elkaar te verbinden door het voegwoord tussen de twee 'stenen' te schrijven in een andere kleur;
- de betekenis van de samengestelde zin te verduidelijken door middel van een parafrase;
- na elke parafrase de kolom 'altijd' in te vullen;
- de verandering van de woordvolgorde bij het samenvoegen te behandelen;
- tijdens de les de rest van het schema te laten ontstaan.

Laat de leerlingen bij ieder voegwoord ook zelf een of meer zinnen bedenken.

Bij de bespreking van het onderschikkend voegwoord 'of' wordt het begrip 'werkwoord' gebruikt. Voor de uitleg hiervan wordt u verwezen naar bijlage 1.

- Verbinden van zinnen of delen van zinnen met voegwoorden
In de kolom onder 'altijd' komt achtereenvolgens te staan:

bij nevenschikkend 'of'	→	keuze
bij onderschikkend 'of'	→	vragen of twijfelen of niet weten of
bij 'toen'	=	op het moment dat in de tijd dat
bij 'als'	=	wanneer
bij 'wanneer'	=	als
bij 'hoewel'	=	<u>Het is wel zo dat ...</u> maar toch ...
bij 'aangezien'	=	omdat
bij 'voordat'	=	eerst ... daarna ...
bij 'nadat'	=	eerst ... daarna ...
bij 'totdat'	=	tot het moment waarop
bij 'doordat'	=	omdat
bij 'zodat'	=	en daarom

Bij de bespreking van het schema, kunt u op het volgende wijzen:

- bij 'of': dat er twee soorten 'of' zijn. Het ene 'of' geeft een keuze aan; het tweede 'of' hoort bij het werkwoord. In de kolom onder 'altijd' komen bij het tweede 'of' voorbeelden te staan van werkwoorden waarbij 'of' als voegwoord past;
- bij 'toen':
 - dat 'toen' kan worden vervangen in het eerste voorbeeld door 'op het moment dat' en in het tweede voorbeeld door 'in de tijd dat';
 - dat beide zinnen die worden verbonden in de verleden tijd staan; eventueel kunt u dit onder het schema laten opnemen;
- bij 'hoewel' kunt u een parafrase maken met: Het is wel zo dat ... maar toch ... (bijvoorbeeld: Het is wel zo dat het eten koud was geworden, maar toch at ze het helemaal op.) Het voegwoord vervangt u dus door het onderstreepte deel.
- bij 'voordat' en 'nadat' kunt u een parafrase maken met 'eerst ... en daarna ...'. In een zin met 'voordat' komt eerst het andere deel van de zin, daarna het deel dat direct op 'voordat' volgt. Het volgende schema kunt u daarbij gebruiken.

1	, voordat	2
voordat,	2	, 1

Voorbeeld:

Ik laat de hond uit , voordat ik naar school ga.
1 2

Dus eerst laat ik de hond uit, daarna ga ik naar school.

Voordat ik televisie kijk , maak ik mijn huiswerk.
2 1

Dus eerst maak ik mijn huiswerk, daarna kijk ik televisie.

Voor 'nadat' geldt het omgekeerde.

In een zin met 'nadat' komt eerst het deel van de zin dat direct op 'nadat' volgt, daarna het andere deel.

Voorbeeld:

Ik ga naar school , nadat ik de hond heb uitgelaten.
2 1

Dus eerst laat ik de hond uit, daarna ga ik naar school.

Nadat ik mijn huiswerk heb gemaakt , kijk ik televisie.
1 2

Dus eerst maak ik mijn huiswerk, daarna kijk ik televisie.

Het is raadzaam om in aansluiting op de bespreking zinnen met deze voegwoorden uit te beelden (zie 'Oefenvormen').

- **Woordvolgorde**

U bespreekt op dezelfde wijze als voor groep 5 is aangegeven, het veranderen van de woordvolgorde. Onder het schema schrijft u: Let op! met daaronder de regels voor de woordvolgorde.

Let op!

of (keuze)

☐

- de zinnen veranderen niet
- het voegwoord staat in het midden

of (bij een werkwoord)
bijvoorbeeld: vragen of
toen
als
wanneer
hoewel
aangezien
voordat
nadat
totdat
doordat

☐

- de volgorde van de woorden verandert meestal
- het tweede stuk kan samen met het voegwoord ook vooraan worden gezet

zodat

☐

- de volgorde van de woorden verandert meestal
- het voegwoord staat altijd in het midden

* Regelschrift: voegwoorden: of (nevenschikkend/onderschikkend), toen, als, wanneer, hoewel, aangezien, voordat, nadat, totdat, doordat, zodat

woorden om zinnen of delen van zinnen met elkaar te verbinden

voegwoorden	voorbeelden		altijd
of	Klaas <u>of</u> Hassan. Ik ga tekenen <u>of</u> ik ga puzzelen.	☐	→ keuze
	Ik vroeg boos, <u>of</u> hij nog kwam. <u>Of</u> hij nog kwam, vroeg ik boos.	☐	→ vragen <u>of</u> twijfelen <u>of</u> niet weten <u>of</u>
toen	Bas zwaaide, <u>toen</u> hij mij zag. <u>Toen</u> hij klein was, woonde hij hier vlakbij.	☐	= op het moment dat in de tijd dat
als	Het is altijd leuk, <u>als</u> hij langs komt. <u>Als</u> het mooi weer is, zitten we in de tuin.	☐	= wanneer
wanneer	Het is altijd leuk, <u>wanneer</u> hij langs komt. <u>Wanneer</u> het mooi weer is, zitten we in de tuin.	☐	= als
hoewel	Ze at het eten helemaal op, <u>hoewel</u> het koud was geworden. <u>Hoewel</u> hij de jongste was, won hij altijd met schaken.	☐	= <u>Het is wel zo dat ... maar toch ...</u>
aangezien	Ik doe een jas aan, <u>aangezien</u> het koud is. <u>Aangezien</u> ik niets zie, doe ik het licht aan.	☐	= omdat
voordat	Ik laat de hond uit, <u>voordat</u> ik naar school ga. <u>Voordat</u> ik televisie kijk, maak ik mijn huiswerk af.	☐	= eerst ... daarna ...
nadat	Ik ga naar school, <u>nadat</u> ik de hond heb uitgelaten. <u>Nadat</u> ik mijn huiswerk heb afgemaakt, kijk ik televisie.	☐	= eerst ... daarna ...
totdat	Mijn moeder bleef bij mij, <u>totdat</u> ik sliep. <u>Totdat</u> mijn vader de krant uithad, wilde hij niet gestoord worden.	☐	= tot het moment waarop
doordat	Het is glad op de weg, <u>doordat</u> het heeft geregend. <u>Doordat</u> hij te hard reed, slipte de auto op het natte wegdek.	☐	= omdat
zodat	Het regent, <u>zodat</u> ik niet buiten kan spelen. Het heeft vannacht hard gevoren, <u>zodat</u> we vandaag kunnen schaatsen.	☐	= en daarom

Let op!

of (keuze)	☐	- de zinnen veranderen niet
	☐	- het voegwoord staat in het midden
of (bij een werkwoord)	☐	
bijvoorbeeld: vragen <u>of</u>		
toen		
als		
wanneer		- de volgorde van de woorden verandert meestal
hoewel		- het tweede stuk kan samen met het voegwoord ook vooraan worden gezet
aangezien		
voordat		
nadat		
totdat		
doordat		
zodat	☐	- de volgorde van de woorden verandert meestal
	☐	- het voegwoord staat altijd in het midden

1 , voordat 2

voordat 2 , 1

2 , nadat 1

nadat 1 , 2

Auditieve oefeningen

- Het voegwoord (en, maar, dus, want, omdat, terwijl) herkennen
De leerlingen moeten zeggen welk voegwoord is gebruikt om twee zinnen met elkaar te verbinden. Eventueel kunt u de oefening visueel ondersteunen door de zinnen op het bord te schrijven. In dat geval kunt u ook eerst laten zeggen welke zinnen met elkaar zijn verbonden. Vervolgens moet het voegwoord worden genoemd. U kunt het voegwoord dan onderstrepen.

U kunt de oefening op de volgende manier inleiden:

'Ik heb telkens van twee zinnen één zin gemaakt met een voegwoord. Jullie moeten zeggen welk voegwoord ik heb gebruikt. Ik geef een voorbeeld:

Ik ga naar huis, want ik ben ziek.

Ik heb twee zinnen met elkaar verbonden: ik ga naar huis, is de eerste zin. De tweede zin is: ik ben ziek. Het voegwoord is 'want'. Nu moeten jullie zeggen welke zinnen met elkaar zijn verbonden en welk voegwoord is gebruikt.'

Ik ga naar huis, omdat ik ziek ben.

Er hangt een schilderij en er hangt een klok.

Ik heb mijn boek uit, dus jij mag het lenen.

Hij gaat met de bus, maar ik ga met de trein.

Terwijl ik de auto was, laat zij de hond uit.

Ik doe mijn jas uit, want ik heb het warm.

Omdat we morgen vrij hebben, mag ik later naar bed.

Vandaag komt er een andere juf, want onze juf is ziek.

Ik zit op ballet en ik zit op judo.

We hebben volgende week vrij, omdat het dan vakantie is.

Visuele oefeningen

- Een voegwoord (en, maar, dus, want, omdat, terwijl) kiezen en met dat voegwoord een nevenschikking of onderschikking maken
Bij deze oefening is het noodzakelijk dat de leerlingen het schema erbij hebben. U geeft telkens twee zinnen. De leerlingen moeten een voegwoord uit het schema kiezen waarmee van die zinnen één zin kan worden gemaakt. Soms zijn er verschillende voegwoorden mogelijk.

Schrijf de twee zinnen steeds naast elkaar op het bord, omkader ze en zet er een pijl achter. Schrijf het voegwoord er met een andere kleur tussenin en schrijf de zin met het voegwoord erachter. Als er meer mogelijkheden zijn, vraagt u:
'Kun je nog een ander voegwoord gebruiken?'

U zet dan de andere mogelijkheid ook achter de pijl.

U zegt:

'Ik zeg telkens twee zinnen. Die schrijf ik op het bord. Jullie moeten een voegwoord kiezen om van die zinnen één zin te maken. Daarna moeten jullie zeggen welke zin van die twee zinnen met dat voegwoord kan worden gemaakt. Ik geef een voorbeeld.'

U schrijft op het bord:

ik kan fietsen

ik kan zwemmen

→

U vervolgt met:

'Je kunt van deze twee zinnen één zin maken met het voegwoord 'en': Ik kan fietsen en ik kan zwemmen.'

Schrijf deze zin erachter; het voegwoord met een andere kleur.

'Nu jullie. Ik schrijf telkens twee zinnen op het bord. Jullie moeten zeggen met welk voegwoord je de zinnen met elkaar kunt verbinden. Daarna maak je er met het voegwoord één zin van. De zin met het voegwoord schrijf ik er dan achter.'

Het regent. Het onweert.

(voegwoord: en)

Vandaag krijgen we een andere juf. Onze juf is ziek.

(voegwoorden: omdat, want)

Iedereen luistert naar de juf. Het is stil in de klas.

(voegwoord: dus)

Hij moest naar de dokter. Hij had keelpijn.

(voegwoorden: omdat, want)

Ik ruim mijn kamer op. Mijn zusje kijkt televisie.

(voegwoorden: en, terwijl, maar)

Wanneer de leerlingen met deze oefening nog moeite hebben, kunt u het voegwoord erbij geven. De leerlingen hoeven dan alleen van de twee zinnen op de juiste manier één zin te maken.

U kunt de oefening uitbreiden door de leerlingen:

- te laten zeggen welke zinnen zonder verandering met elkaar zijn verbonden;
- te laten zeggen bij welke zinnen de volgorde is veranderd;
- de met elkaar verbonden zinnen bij de 'terwijl'- en 'omdat'-zinnen te laten omdraaien, zodat de zin met het voegwoord begint, bijvoorbeeld:
Ik ruim mijn kamer op, terwijl mijn zusje televisie kijkt. →
Terwijl mijn zusje televisie kijkt, ruim ik mijn kamer op.
Attendeer de leerlingen op wat er bij 'Let op!' onder het schema staat.
Wijs erop dat als het voegwoord vooraan wordt gezet, niet alleen de woordvolgorde van de zin met het voegwoord verandert, maar ook de woordvolgorde van de andere zin (de hoofdzin).

● Het juiste voegwoord (omdat, want) invullen

De leerlingen krijgen een blad voor zich met zinnen. Ze moeten aan de hand van de woordvolgorde 'omdat' of 'want' op de streep schrijven.

U kunt de instructie eventueel schriftelijk ondersteunen door de regel voor de woordvolgorde van 'omdat' en 'want' op het bord te schrijven:

omdat → de woordvolgorde verandert wel
want → de woordvolgorde verandert niet

U schrijft de eerste zin op het bord en zegt:

'Er is telkens met een voegwoord van twee zinnen één zin gemaakt. Alleen is het voegwoord nog niet ingevuld.

Schrijf er eerst onder welke zinnen met elkaar zijn verbonden. Als de zinnen zonder verandering met elkaar zijn verbonden, moet je het voegwoord 'want' gebruiken. Als de volgorde van de woorden door het verbinden wel is veranderd, moet je 'omdat' gebruiken.'

Wijs op wat er bij 'Let op!' onder het schema staat of op de regels voor de woordvolgorde die u op het bord heeft geschreven.

U vervolgt met:

'Schrijf dus 'want' op de streep als niets is veranderd aan de volgorde van de woorden en 'omdat' als de volgorde van de woorden wel is veranderd. We doen de eerste samen. Welke twee zinnen zijn met elkaar verbonden? (Laat een leerling antwoord geven.) De eerste zin is: Ik eet een boterham. De tweede zin is: Ik heb honger. Schrijf deze twee zinnen eronder op de streep. Kijk nu weer naar de zin die erboven staat. Is de volgorde veranderd? Nee, hè? Dan komt er 'want' op de streep.'

Zorg dat de leerlingen de volgende twee zinnen:

- Ik eet een boterham.
- Ik heb honger.

bij 1 hebben ingevuld en 'want' op de streep hebben geschreven.

Schrijf eerst op welke twee zinnen met elkaar verbonden zijn. Schrijf daarna 'omdat' of 'want' op de streep.

- 1 Ik eet een boterham, _____ ik heb honger.
- _____
- _____
- 2 Ik eet een boterham, _____ ik honger heb.
- _____
- _____
- 3 Ik houd mijn hoed vast, _____ het heel hard waait.
- _____
- _____
- 4 Ik houd mijn hoed vast, _____ het waait heel hard.
- _____
- _____
- 5 Ik lees twee boeken per week, _____ ik ben dol op lezen.
- _____
- _____
- 6 Ik lees twee boeken per week, _____ ik dol op lezen ben.
- _____
- _____
- 7 Martha moet haar kamer opruimen, _____ het is een enorme troep.
- _____
- _____
- 8 Martha moet haar kamer opruimen, _____ het een enorme troep is.
- _____
- _____

● Zinnen met een voegwoord (en, want, maar, dus, omdat, terwijl) afmaken
De leerlingen krijgen een blad voor zich met telkens twee zinnen die met elkaar moeten worden verbonden tot één zin met een voegwoord. Bij de zin die eronder staat, is het 'met elkaar verbinden' gedeeltelijk al gedaan. Er staat dus een zin die niet af is en ophoudt bij het voegwoord. De leerlingen moeten de zin afmaken. Het gaat daarbij om de juiste woordvolgorde. Het is raadzaam om de leerlingen het schema erbij te laten houden.

U zegt:

'Op je blad staan bovenaan telkens twee zinnen. Van die twee zinnen moet één zin worden gemaakt met een voegwoord. Dat is voor een deel al gedaan. De zin met het voegwoord moet alleen nog worden afgemaakt. Je moet dezelfde woorden gebruiken. Let daarbij goed op de volgorde van de woorden. De eerste zin is al voorgedaan.'

Maak de zin af

- 1 Jacob ligt in het ziekenhuis. Hij heeft een gebroken been. →
Jacob ligt in het ziekenhuis, omdat hij een gebroken been heeft.
- 2 Hij mag over twee dagen naar huis. Zijn been is bijna genezen. →
Hij mag over twee dagen naar huis, want _____.
- 3 Alle kinderen van zijn klas zijn langs geweest. Iedereen heeft iets op het gips geschreven. →
Alle kinderen van zijn klas zijn langs geweest en _____.
- 4 Jacob ligt te lezen. De jongen naast hem is aan het tekenen. →
Jacob ligt te lezen, terwijl _____.
- 5 De jongen heet Sander. Hij is aan zijn heup geopereerd. →
De jongen heet Sander en _____.
- 6 In het begin hadden ze ruzie. Nu zijn ze gelukkig vrienden. →
In het begin hadden ze ruzie, maar _____.
- 7 Sander moet nog drie weken in het ziekenhuis blijven. Hij zal Jacob erg missen. →
Sander moet nog drie weken in het ziekenhuis blijven, dus _____.
- 8 Ze zullen elkaar nog wel eens zien. Jacob komt Sander opzoeken. →
Ze zullen elkaar nog wel eens zien, omdat _____.

- Het juiste voegwoord (want, maar, dus, omdat, terwijl) invullen

De leerlingen krijgen een blad voor zich met bovenaan voegwoorden. Ze moeten het juiste voegwoord kiezen.

U zegt:

'Op dit blad staan bovenaan voegwoorden. Daaronder staan zinnen die met een voegwoord zijn verbonden. Je moet telkens één woord op de streep schrijven. Kies uit de voegwoorden die erboven staan. Soms kun je een voegwoord meer dan één keer gebruiken. De eerste is al voorgedaan.'

Kies een voegwoord en schrijf dat op de streep

want	dus
maar	omdat
terwijl	

- 1 Het is al tien uur, _____ dus _____ ik moet naar bed.
- 2 Het is al twaalf uur, _____ Sandra heeft nog geen slaap.
- 3 Ik kan mijn bed niet uitkomen, _____ ik veel te laat ben gaan slapen.
- 4 De wekker ging af, _____ Sandra schrok wakker.
- 5 Mijn broer keek naar de film, _____ ik op de bank lag te slapen.
- 6 Hij is morgen jarig, _____ ik heb nog geen cadeau gekocht.
- 7 Het is koud in de klas, _____ de verwarming het niet doet.
- 8 Mijn moeder zat te eten, _____ ze naar de televisie keek.

oefenvormen groep 6

Auditieve oefeningen

- Uitbeelden van zinnen met de voegwoorden: voordat en nadat

De leerlingen krijgen zinnen die zij moeten uitbeelden. Het gaat erom dat de juiste volgorde in de tijd zichtbaar wordt gemaakt. Eventueel kunt u de oefening visueel ondersteunen door de zinnen op het bord te schrijven.

U zegt:

'We gaan zinnen uitbeelden met de voegwoorden 'voordat' en 'nadat'. Ik zal het een keer voordoen. De eerste zin is:

Ik loop naar de kast, voordat ik ga zitten.'

Beeld de zin uit door eerst naar de kast te lopen en vervolgens te gaan zitten. Geef vervolgens telkens één kind de beurt.

Jij tikt op het raam, voordat je in je handen klapt.

Voordat jij in je handen klapt, stamp je drie keer met je voeten.

Jij legt je handen op je hoofd, nadat jij je handen in je zij hebt gezet.

Nadat jij je handen in je zij hebt gezet, draai je een keer in de rondte.

Voordat jij mij een hand geeft, schrijf jij jouw naam op het bord.

Nadat jij jouw naam op het bord hebt geschreven, spring je drie keer in de lucht.

Jij loopt naar het bord, nadat je naar de deur bent gelopen.

Voordat jij naar de deur loopt, zeg je 'boe'.

Nadat jij hallo hebt gezegd, ga je op mijn stoel zitten.

Jij gaat gehurkt zitten, voordat je je heel lang maakt met je handen in de lucht.

Als de leerlingen nog moeite hebben met deze oefening, kunt u een tussenstap maken door een parafrase van de zin te geven met eerst ... en daarna ... Wijs de leerlingen dan expliciet op de schema's voor 'voordat' en 'nadat' of neem de schema's over op het bord.

- Het voegwoord (of, toen, als, wanneer, hoewel, aangezien, voordat, nadat, totdat, doordat, zodat) herkennen

De leerlingen moeten zeggen welk voegwoord is gebruikt om twee zinnen met elkaar te verbinden. Eventueel kunt u de oefening visueel ondersteunen door de zinnen op het bord te schrijven. Het voegwoord wordt dan onderstreept nadat het antwoord is gegeven.

U zegt:

'Ik heb telkens van twee zinnen één zin gemaakt met een voegwoord. Jullie moeten zeggen welk voegwoord ik heb gebruikt. Ik geef een voorbeeld:

Ik moet in bed gaan liggen, als ik ziek ben.

Ik heb twee zinnen met elkaar verbonden: ik moet in bed gaan liggen, is de eerste zin.

De tweede zin is: ik ben ziek. Het voegwoord is 'als'.

Nu moeten jullie zeggen welk voegwoord ik heb gebruikt.'

We gaan met koken beginnen, wanneer mijn vader thuis is.

Als we gaan verhuizen, ga ik naar een andere school.

Het boek was te laat bij de bibliotheek teruggebracht, zodat er een boete moest worden betaald.

Voordat hij naar het feest ging, deed hij andere kleren aan.

Nadat Fred zijn hoed had opgezet, trok hij zijn jas aan.

Aangezien de verwarming op school het niet doet, krijgen we vast vrij.

Doordat de spoorbomen een kwartier lang dicht waren, kwam hij te laat.

Ik blijf hier wachten, totdat hij komt.

Ik bel jou of jij belt mij.

Toen hij ziek was, las hij één boek per dag.

Rita liep zonder jas naar buiten, hoewel het erg koud was.

Visuele oefeningen

- Met een voegwoord (of, toen, als, wanneer, hoewel, aangezien, voordat, nadat, totdat, doordat, zodat) een nevenschikking of onderschikking maken

U geeft telkens twee zinnen. De leerlingen moeten met het gegeven voegwoord van de twee zinnen één zin maken. U schrijft de twee zinnen steeds naast elkaar op het bord, omkadert ze en zet er een pijl achter. U geeft het voegwoord en vraagt van de twee zinnen één zin te maken.

Vervolgens schrijft u de zin met het voegwoord erachter. Soms zijn meer voegwoorden mogelijk. U laat dan met die andere voegwoorden ook van de twee zinnen één zin maken. Alle mogelijkheden komen dan achter de pijl te staan.

U zegt:

'Ik zeg telkens twee zinnen. Die schrijf ik op het bord. Jullie moeten met een voegwoord dat ik heb gekozen, van die zinnen één zin maken. Ik geef een voorbeeld.'

U schrijft op het bord:

ik ging toch naar school

ik was ziek

→

U vervolgt met:

'Nu maak ik van deze twee zinnen één zin met het voegwoord 'hoewel': ik ging toch naar school, hoewel ik ziek was.'

Schrijf deze zin erachter; het voegwoord met een andere kleur.

'Nu jullie. Ik schrijf telkens twee zinnen op het bord. Jullie moeten met het voegwoord dat ik kies van die twee zinnen één zin maken. De zin met het voegwoord schrijf ik er dan achter.'

Ik ga op balletles. Ik ga op vioolles.

(voegwoord: of (in het midden))

Ik poets mijn tanden. Ik ga eten.

(voegwoord: voordat (aan het begin))

Ik heb geen honger. Ik eet toch een boterham.

(voegwoord: hoewel (aan het begin))

De kinderen voetballen te dicht bij het huis. De bal vloog door de ruit.

(voegwoord: doordat (aan het begin))

ook mogelijk is: toen (aan het begin)

ook mogelijk is: aangezien (aan het begin)

ook mogelijk is: zodat (in het midden))

Mijn zusje kwam binnen. Ik zat rustig te lezen.

(voegwoord: totdat (aan het begin))

ook mogelijk is: toen (aan het begin)

ook mogelijk is: voordat (aan het begin))

Het was binnen erg warm. Ik deed de kachel uit.

(voegwoord: aangezien (aan het begin))

ook mogelijk is: zodat (in het midden))

Het is al negen uur geweest. Ik ga naar huis.

(voegwoord: als (aan het begin))

ook mogelijk is: wanneer (aan het begin)

ook mogelijk is: aangezien (aan het begin)

ook mogelijk is: zodat (in het midden))

Hij had goed naar links en naar rechts gekeken. Hij stak over.

(voegwoord: nadat (aan het begin))

ook mogelijk is: voordat (in het midden)

ook mogelijk is: toen (aan het begin))

- Het juiste voegwoord (toen, totdat, zodat) invullen

De leerlingen krijgen een blad voor zich met bovenaan voegwoorden. Ze moeten het juiste voegwoord kiezen.

U zegt:

'Op dit blad staan bovenaan voegwoorden. Daaronder staan zinnen die met een voegwoord moeten worden verbonden. Je moet telkens één woord op de streep schrijven. Kies uit de voegwoorden die erboven staan. Meestal kun je een voegwoord meer dan één keer gebruiken. De eerste is al voorgedaan.'

Kies een voegwoord en schrijf dat op de streep

toen

totdat

zodat

- 1 Toen _____ hij gestopt was met roken, begon hij veel te snoepen.
- 2 De burens hielden een tuinfeest, _____ ik de hele nacht niet kon slapen.
- 3 Hij hield meteen zijn mond, _____ de juf binnenkwam.
- 4 Ik doe thuis elke dag gymnastiek, _____ mijn broer thuiskomt.
- 5 Het kantoor van mijn vader was afgebrand, _____ hij niet naar zijn werk hoefde.
- 6 Ik ga buiten spelen, _____ mijn moeder mij binnen roept.
- 7 _____ mijn moeder jarig was, had mijn vader een taart gebakken.

- Het juiste voegwoord (of, als, aangezien) invullen

Op dezelfde wijze als de vorige oefening moet het juiste voegwoord worden ingevuld.

Kies een voegwoord en schrijf dat op de streep

of

als

aangezien

- 1 Ik moet altijd lachen, _____ als _____ ik hem zie.
- 2 We eten vanavond brood, _____ we gaan patat halen.
- 3 Ze stopt de hond vandaag nog in bad, _____ hij onder de modder zit.
- 4 _____ je nu nog een stuk taart gaat eten, lust je straks de soep niet.
- 5 Je kunt wat voor het geld kopen, _____ je doet het in je spaarpot.
- 6 _____ een hond gromt, moet je maar uit zijn buurt blijven!
- 7 _____ de auto vandaag niet wilde starten, moesten we met de tram naar school.

- Het juiste voegwoord (doordat, voordat, nadat, hoewel) invullen

Op dezelfde wijze als de vorige oefening moet het juiste voegwoord worden ingevuld.

Kies een voegwoord en schrijf dat op de streep

doordat
voordat
nadat
hoewel

- 1 Het hele plein stond onder water, _____ doordat _____ de rivier overstroomd was.
- 2 Ik mag nog vijf minuten lezen, _____ het licht uit moet.
- 3 _____ de hele klas het antwoord wist, zei niemand iets.
- 4 Ze viel niet in slaap, _____ ze erg moe was.
- 5 Het huis vloog in brand, _____ de bliksem insloeg.
- 6 _____ je begint met behangen, moet je alle spullen klaar leggen.
- 7 _____ hij de som had uitgerekend, op een kladblaadje, schreef hij het antwoord netjes op.

verwijzingen groep 5

Taaltraining Mondjesmaat

Niveau 1	III.12	Van twee of meer zinnen één zin maken (1 t/m 6), blz. 89-90
Niveau 2	III.6	Een zin afmaken of beginnen (5 t/m 7), blz. 162
	III.12	Van twee of meer zinnen één zin maken (1 t/m 7), blz. 166
Niveau 3	III.6	Een zin afmaken of beginnen (10 t/m 12), blz. 259
	III.12	Van twee of meer zinnen één zin maken (1 t/m 7), blz. 267

Verder met Nederlands

Woordenschat	Grammatica, groep 4
	8d voegwoorden [of], omdat, blz. 129-132
Woordenschat	Grammatica, groep 5
	7d verbindingswoorden dus, [toen], blz. 110-113
	10d verbindingswoorden [als], want, blz. 177-178

Allemaal Taal: Handleiding A

En of Oefening 1, blz. 190

Allemaal Taal: Handleiding B

Nevenschikkende voegwoorden, Schrijven, blz. 137-138

Nevenschikkende voegwoorden (2), Schrijven, blz. 150

verwijzingen groep 6

Taaltraining Mondjesmaat

Niveau 4	III.6	Een zin afmaken of beginnen (2 t/m 18), blz. 356-358
	III.12	Van twee of meer zinnen één zin maken (1 t/m 7), blz. 366-367

Verder met Nederlands

Woordenschat	Grammatica, groep 6
	9f verbindingswoorden dus, want, toen, als, blz. 206-207
	10f verbindingswoorden: terwijl, dus, want, toen, als, blz. 231-234

Taalbeschouwing voor groep 6

Blok 3	oef. 6*	Als ..., dan ..., blz. 11
Blok 8	oef. 6*	Als ..., dan ..., blz. 32
Blok 9	oef. 7*	Als, omdat, want, blz. 36
Blok 15	oef. 1	Als ..., dan ..., blz. 56

